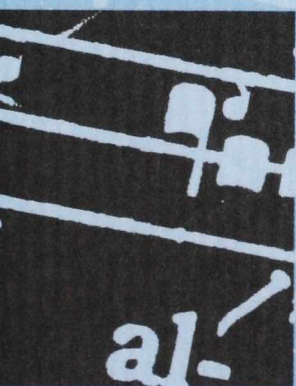

Tijdschrift voor gregoriaans

Het TIJDSCHRIFT VOOR

GREGORIAANS is een uitgave van de Stichting Amici Cantus Gregoriani.

Het verschijnt driemaandelijks en richt zich op allen, die zich verbonden weten met het gregoriaans.

Kopij voor het volgende nummer dient **15 juli** op het redactie-adres binnen te zijn. Inlichtingen, ook voor advertenties, bij de administratie.

Redactie:

Katrijn Kuypers, Arnoud Heerings,
Gerrit van Osch, Albert Koopmans
e-mail redactie:
tijdschrift@amicicantusgregoriani.nl

Administratie:

Raadhuisstraat 4
6061 EA Posterholt
tel. (0475) 403 502
e-mail administratie:
administratie@amicicantusgregoriani.nl

Bestuur van de Stichting A.C.G.:

A. Zielhorst, *voorzitter*
P. Horbach, *secretaris*
R.A.M. Karsten, *penningmeester*
J. Kwast
B. Lamers

Adres secretaris:

Boshovensestraat 16
5561 AR Riethoven

website:

www.amicicantusgregoriani.nl

Abonnementen:

Individueel abonnement:

per kalenderjaar € 26,=

Voor Belgische abonnees € 28,=,

Overig buitenland € 30,=

Koor (toezending per 3 st. per editie) € 49,=

Studenten: € 13,=

Studenten cursus gregoriaans Dongen € 14,=

Postrekening 39586

Bankrekening 42.06.65.323

alle rekeningen t.n.v. penningmeester

Stichting Amici Cantus Gregoriani

te Posterholt.

Voor abonnementen wende men zich tot de administratie.

Het abonnementsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Abonnementen kunnen op elk moment ingaan en lopen automatisch door, tenzij uiterlijk dertig dagen voor het einde van het kalenderjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de administratie (zie hiervoor).

U gelieve adreswijzigingen drie weken van te voren te melden eveneens bij de administratie, met opgave van oud en nieuw adres.

Vormgeving: Karel van den Hurk, Geldrop

Druk: drukkerij Van Stiphout, Helmond

ISSN: 1380-9776

Secularisatie

Tijdens een van mijn vele ritjes op de digitale snelweg stuitte ik op een interessant artikel in de Wikipedia-encyclopedie: secularisatie. In dit artikel behandelt de anonieme auteur de geschiedenis en het gebruik van deze term. Ik begreep hieruit dat de kern van het begrip verwijst naar de onttrekking van het maatschappelijke leven aan de kerk en het geloof.

In deze zin is ook binnen het gregoriaans sprake van een secularisatieproces. Was het tot ruwweg 1970 zo dat het gregoriaans uitsluitend in de liturgie klonk, nu zijn er steeds meer schola's die buiten kerkelijke kaders opereren. De liturgie verliest het grip op het gregoriaans: secularisatie.

Sommigen onder ons betreuren deze ontwikkeling en verlangen terug naar een - wellicht geïdealiseerde - gouden periode van het gregoriaans. Anderen zijn blij met de nieuwe vrijheid en experimenteren er lustig op los. Er is een brede waaier van inzichten en uitvoeringswijzen ontstaan. Zou er ooit een tijd hebben bestaan waarin er zoveel verschillende zienswijzen naast elkaar hebben bestaan?

Ik denk dat liturgische muziek een fundamenteel ander karakter heeft dan concertmuziek. Liturgische muziek stelt zichzelf niet op de voorgrond maar staat in dienst van de ritus. Liturgie is per se geen muzikale activiteit die zo af en toe op hinderlijke wijze door de celebrant wordt onderbroken. Het koor moet z'n plaats kennen. De liturgische handeling is belangrijker dan de muziek. Gregoriaans is in de eerste plaats functionele muziek.

Bij de introitus bijvoorbeeld begeleidt het koor het binnenkomen van de priester.

Dit gezang zou eigenlijk precies zo lang moeten zijn als de priester nodig heeft om zichzelf in gereedheid te brengen voor de begroeting achter het altaar. Belangrijker is echter de mate van expressiviteit van liturgische muziek. Een belangrijk aspect van liturgie is het collectieve gebedskarakter. Ik heb het vermoeden dat precies het gebedskarakter van de liturgie gebaat is bij een gematigde expressie. Wilde en ongewone muzikale avonturen leiden de gelovigen af van het gebed. Het gregoriaans moet door haar schoonheid de zielen wel verheffen maar dit mag geen doel op zich worden. Hoofddoel van de liturgie is het gebed en daarom is het beter om een beetje expressiviteit in te ruilen voor gelijkmatigheid.

Dit alles is natuurlijk geen excuus voor middelmatigheid!

Als het gregoriaans zich presenteert op de seculiere concertvloer, ligt het voor de hand om de muziek zo expressief mogelijk uit te voeren.

Het gregoriaans moet zich bewijzen zonder de ritus en dan kunnen maar beter alle mogelijke muzikale middelen worden ingezet. Gelijkmatigheid is nu uit den boze omdat het de luisteraar verveelt.

Het secularisatieproces leidt dus tot een andere uitvoeringswijze van het gregoriaans; maar is dit een probleem? Niet zo lang iedereen zich houdt aan zijn domein. Er ontstaat pas een probleem als het concertpodium zich een plaatsje binnen de liturgie verovert. Dit betekent dan misschien wel een muzikale vooruitgang maar waarschijnlijk geen liturgische.

(AH)

Gregoriaans en spiritualiteit

Met de stoptrein van Utrecht Lunetten naar Houten voor een eerste kennismaking met de redactie van het Tijdschrift voor Gregoriaans. Met nog geen 10 minuten, het is slechts één halte, ben ik begonnen aan een nieuwe fase van mijn Gregoriaans CV, als ze me bij de redactie willen hebben, natuurlijk!

We hebben een prettig gesprek met veel uitwisseling van nieuws, namen, plannen en de voortgang van het Tijdschrift. Ik zelf ben als lezer erg blij met de serie Gregoriaans en Spiritualiteit, nou dan mag ik meteen het volgende artikel in die serie schrijven, hoor!

Dit eerste 'stukje' is voor mij de weerslag van mijn zoektocht naar de zin van muziek, mijn kennismaking met gregoriaans en voor u, lezer, een kennismaking met mij als nieuw redactielid van het Tijdschrift.

Want denkend over hoe ik mijn eerste artikel vorm zou geven kwam die zoektocht steeds naar voren.

Ik studeerde muziekwetenschap van 1984 tot 1991 omdat ik in de muziek de sleutel naar de zin van mijn bestaan had gevonden. Dat klinkt hoogdravend, maar een alternatief was er voor mij niet, ondanks het besef dat er met dat vak waarschijnlijk geen droog brood te verdienen viel.

Mijn studiekeuze had te maken met passie, en de zoektocht naar het 'hogere' en het 'menselijke', waarom krijg je van mooie muziek bijvoorbeeld kippenvel of kan je gemoedstoestand erdoor veranderen?

Dat waren mijn vragen aan het begin en die zijn nu nog, ook in het kader van een artikel over gregoriaans en spiritualiteit, heel actueel.

Architectuur, beeldende kunst en vooral dans hadden lang mijn volledige aandacht.

Thuis was er altijd muziek, en dat werd vooral passief genoten. Tot er oude muziek uit de middeleeuwen in de muzieklessen op school aan de orde kwam. Een wereld ging voor me open, voor het eerst realiseerde ik dat muziek mij hoog kon verbazen, dat ik er koud of warm van kon worden en dat keer op keer, dat er Tibetaanse monniken waren die mij met hun lage gezang een gevoel van angst gaven. Er was geen enkele andere kunstvorm die mij zo (fysiek) raakte als muziek.

Mijn jongere broertjes mochten als sopraan en alt meezingen in het kerkkoor van de Heilig Hart parochie in Breda. Al gauw deden zij mee met de missen van Mozart en Schubert, iets waar ik als vijftienjarige diep van onder de indruk was, dat wilde ik ook: zo dicht bij de muziek komen, dichterbij dan je als luisteraar kunt, om in het bouwwerk van stemmen een eigen steentje bij te dragen. Ik wilde per se meedoen en kon op vrijdagavond naar de repetities van het koor waar een wereld voor me open ging met het Locus Iste van Bruckner, Mozarts Ave Verum, etc. Op zondagmorgen klonk dan alles in de prachtige akoestiek van de neo-gotische parochiekerk aan de Baronielaan.

En dan komt na een tijdje de interesse naar de essentie van de muziek. Het duurde even, wanneer ik over de eerste euforie heen was, maar toen kwam de nieuwsgierigheid naar de verschillen in sfeer en compositie tussen Mozart en Hendrik Andriessen, en er ging meer opvallen. Zoals bijvoorbeeld het gegeven dat de mannen van het koor altijd extra werk hadden, namelijk het zingen van de gregoriaanse Introitus aan het begin van de mis.

En dat zingen ze niet uit de koormultomappen, maar uit dikke zwarte boeken, met noten die er anders uitzien dan ik gewend ben. Al snel wordt die klank vertrouwd, ik ga formules in het gregoriaans herkennen, en zonder de muziek te bestuderen, neurie ik de melodieën mee. In no time leer ik het Pater noster en Credo 3 uit mijn hoofd, want die staat ook vast op het programma, daarvoor wordt een loodzwaar reuzenboek op een standaard getild met diezelfde vierkante noten verbonden door sierlijke krullen die over de hele notenbalk gaan. Het Credo is mijn eerste gregoriaanse werk, nog steeds dreun ik het op in het Latijn, in het Nederlands blijf ik al na twee regels haperen. En ook voor het Pater noster mag je me 's nachts wakker maken terwijl ik in het Nederlands struikel over de schulden van de schuldenaren.

Zo jong als ik ben, besef ik dat ik in een eeuwenoude traditie sta, dit hoort bij mij, dit raakt mij het meest, en dan mag ik dus niet meezingen met de introitus omdat alleen de mannen daar voor worden gevraagd. Ik had het gevoel dat mij iets essentieel werd ontzegt en op dat moment richtte Marie-Louise Egbers de gemengde Schola Breda op.

Inmiddels was ik een 18 jarig groentje, veruit de jongste van de gregoriaanse club, en nu begon het ontdekken van het gregoriaans en hoe! Marie-Louise begon ongeveer tegelijdertijd met háár speurtocht naar de semiologie. Zij reisde regelmatig naar Duitsland af om bij Joppich ingewijd te worden in het DNA van de eeuwenoude kerkmuziek. En dat je zo tot op het bot kon doordringen in de muziek, elk streepje, elk lijntje, elk accent kunt onderzoeken van het wezen van die muziek, dat je zo dicht bij

kunt komen bij de ontwerpers van dit kostelijke materiaal, dat was voor mij het summum, nu wist ik het zeker, daar wilde ik mee bezig zijn.

In Utrecht wachtte wel een desillusie. De mate van opkomend kippenvel bij verschillende soorten muziek was geen onderwerp van studie. Muziekfilosofie overigens wel en dat had dus meer mijn belangstelling, en middeleeuwse muziekgeschiedenis natuurlijk, door Kees Vellekoop. Wat ook tegenviel was dat hij met Jan Boogaarts niet echt door een deur kon, die had, toen nog, nauwelijks interesse in semiologie, daar kon ik mijn liefde voor het gregoriaans niet kwijt. Ik mocht wel in het beginnerskoor meezingen, maar het Utrechts Studenten Gregoriaans Koor was weer alleen voor mannen.

Dat je zo'n interesse hebt voor oude muziek, werd zelfs in Utrecht opmerkelijk gevonden, normaler was het dat in de lessen middeleeuwen studenten bekenden dat ze nog nooit gregoriaans hadden gehoord! (protestant, natuurlijk!)

Marie-Louise richtte samen met Ike de Loos de Utrechtse Vrouwen Schola op en na daar een tijdje in gezongen te hebben stapte ik over naar de Schola Catharina van Hellen Keller. Zo'n vijf jaar geleden ben ik ook met die schola gestopt. Het bleek dat als je maar genoeg passie aan de dag legt er best meer dan droog brood te verdienen valt met de studie muziekwetenschap. Inmiddels ben ik radioprogrammamaker bij de stichting Concertzender en muziekconsulent voor ZIMIHC huis voor amateurkunst in de provincie Utrecht. Heel inspirerende banen waarbij ik nog regelmatig kippenvel krijg van de prachtige of geïnspireerde muziek die ik te horen krijg!

Katrijn Kuypers is lid van de redactie van het Tijdschrift voor Gregoriaans.

Met 'Adorna' terug het verleden in (1)

In dit artikel gaat de schrijver in op het feest van Maria Lichtmis, en in het bijzonder op de antifoon Adorna thalamum tuum, die tijdens de processie wordt gezongen.

Inleiding

Zoals vaker wanneer je de aandrang voelt om iets nader te onderzoeken, komt het pas tot echte daden als er een stapeling optreedt van vragen: hoe zit dat precies? Hoe uit te voeren? Wat een wonderlijke tekst! Welke liturgische functie? Hoezo Grieks? Hoe oud? Ook grootheden als Hesbert(1935), Nolthenius(1981) en Gajard (1985) voelden zich voor raadsels gezet.

Toen ik in het kader van de specialisatiecursus Gregoriaans o.l.v. Marie-Louise Egbers een werkstuk zou maken, was de keuze snel gemaakt. Dit artikel is een bewerking van dat werkstuk. Daarin zullen we beginnen met het gezang in de ruimere contexten te plaatsen van feest en liturgie, vervolgens de tekst bekijken, waarna weer een drietal historische contexten, om, in een tweede aflevering, af te ronden met de muzikale aspecten.

Nu al wil ik de lezer uitnodigen in de pen te klimmen over fouten, biaten, et cetera. Immers: elke ontdekking roept weer zoveel vragen op dat ik me in toenemende mate onzeker ben gaan voelen. De rubriek 'Forum' wacht op u!

Context I: feest en datum, Maria Lichtmis, 2 februari

Van de vier oudste Mariafeesten (2 februari, 25 maart, 15 augustus en 8 september) hebben binnen de Romeinse kerk 2 februari en 15 augustus de oudste papieren, getuige de vroegste calendaria, lectionaria, evangelia en antifonaria. Op de veertigste dag na 'epiphanie', verschijning of geboorte van de Heer (40 dagen na 6 januari, op 14 februari dus; vanaf zesde eeuw 40 dagen na 25 december op 2 februari) vierde men het feest van diens ontmoeting met de grijsaard Simeon in de openbaarheid van de tempel. De veertig dagen termijn is een gegeven uit de Joodse wet: een reinigingsoffer na het kraambed. Tevens moest volgens de Joodse wet elke eerstgeborene van het mannelijk geslacht worden toegewijd aan God. Oorspronkelijk heette het feest *Hypapantè tou Kuriou* (Ontmoeting met de Heer) of het feest van de 'H. Simeon, patriarch'.

Het centrale thema was dus duidelijk de eerste verschijning van de verlosser binnen de muren van de stad, als voorteken van de eigenlijke intocht en offergang. De oudste schriftelijke traditie over het feest dateert van omstreeks 415-418 en is afkomstig van de Spaanse non Aegeria, op bedevaart in Jeruzalem (*Peregrinatio Aegeriae*). Volgens Aegeria gaf men aan dit feest evenveel luster als aan Pasen. Het mariologische accent aan dit feest van de Heer was oorspronkelijk zeer licht. Nam men eerder aan dat de lichtprocessie van Maria Lichtmis voornamelijk geworteld was in heidense tradities, met name in de keizerlijke intochten, en na het Edict van Milaan samen met vele andere Romeinse gebruiken overgenomen werd in de liturgie, tegenwoordig benadrukt men de Oosters-christelijke oorsprong ervan. Al vóór het Jeruzalem van Aegeria werd de bisschop in processie van diens woning opgehaald en biddend/zingend begeleid naar de kerk waar de viering plaatsvond. Dat was altijd een kerk waar de herinnering aan het te vieren heilsfeit wel zeer concreet was. We mogen aannemen dat dit ritueel ook in de andere Oosterse centra van de vroeg-christelijke kerk inburgerde, zoals Antiochië, Alexandrië en Constantinopel. In Rome leidde dit tot de aanwijzing van Statiokerken (en soms van collecta-kerken) door Gregorius I (590-604). Men neemt aan dat deze gewoonte al vóór Gregorius de Grote bestond en dat hij die bevestigde. Ook de letania of bidprocessie was al eerder bekend, vooral die van 25 april; de oorsprong van deze datum (en daarmee ook een stuk van de inhoud) zou westers en wél heidens geweest zijn, in tegenstelling met 2 februari. De lichtprocessie op 2 februari behoort tot de vier grote processies van het kerkelijke jaar en samen met die van Palmzondag tot de grootste twee. Vanaf de vijfde eeuw wordt het dragen van kaarsen gemeld en in 602 blijkt de lichtprocessie ook in Constantinopel te zijn ingeburgerd.

Al vóór paus Sergius I (687-701) kende Rome de processie en vanaf de achtste eeuw treffen we haar in Frankrijk, Duitsland en Engeland aan. Vanaf de tiende eeuw ontstond in Duitsland en Frankrijk de kaarswijding, welke vanaf de twaalfde eeuw ook in Rome werd ingevoerd; tevens kreeg de processie meer boetekarakter. In de loop der Middeleeuwen en daarna heeft de kerk het al bestaande Oosterse accent op de figuur van Maria verder aangedikt, daarbij gehoor gevend aan een meer volkse traditie.

Context II:

de liturgie van Maria Lichtmis

Hypapantè, ontmoeting van de grijsaard met het Kind, van het Oude Testament met het Nieuwe, van de oude tempel met het nieuwe Jeruzalem, van de Joodse groep met de heidenen, van de duisternis met het licht voor alle volken. We zien Simeon staan op de drempel van beide testamenten, maar we zien ook de ontwikkeling waarin Maria steeds meer die plek gaat overnemen: de ark die het Heilige der Heilige in zich draagt, de vrouw wier hart doorboord gaat worden, staande onder het kruis, haar aandeel leverend in het verlossingsgebeuren.

De meervoudige thematiek van Maria Lichtmis kunnen we als volgt ordenen:

1. Verschijning van de Heer:
  - a- opdracht/tempelgang van de Heer
  - b- ontmoeting van de Heer met Simeon en Hanna: licht van de wereld
  - c- voorafschaduwung van zoenoffer/Pasen
2. Purificatio (na 40 dagen):
  - a- reinigingsoffer/'tempelgang' van Maria
  - b- Maria als maagd en moeder van God
  - c- Maria's eigen rol in de verlossing
3. Processie:
  - a- letania, smeking ter voorbereiding op de eucharistie in het algemeen
  - b- letania ter voorbereiding op de Ontmoeting in het bijzonder
  - c- lichtritus

Als we de thematiek van de verschillende onderdelen van het Misformulier na Vaticanum II ordenen volgens dit schema, krijgen we de volgende tabel:

Romeins Missaal	1a	1b	1c	2a	2b	2c	3a	3b	3c
<i>Ant. Ecce Dominus noster</i>			x						
Uitleg van het feest	x	x					x	x	
Kaarsenwijding versie a		x							x
versie b		x							x
<i>Procedamus in pace</i>						x			
<i>Ant. Lumen en Cant. Nunc dimittis</i>		x						x	x
<i>Ant. Adorna</i>	x	x	x		x	x		x	
<i>Ant. Responsum</i>	x	x							
<i>Resp. Obtulerunt</i>	x			x					
<i>Intr. Suscepimus</i>	x								
<i>Intr. Ecce advenit</i>	x								
Gebed	x								
Eerste lezing: Mal. 3, 1-4	x								
Grad. <i>Suscepimus</i>	x								
Tweede lezing: Hebr. 2, 14-18			x						
<i>All. Senex puerum</i>		x							
Evangelie: Lc. 2, 22-32 of 22-40	x	x	x	x		x			
<i>Offert. Diffusa est gratia</i>					x				
Gebed over de gaven			x						
Prefatie	x	x							
<i>Comm. Responsum</i>		x							
Gebed na de communie		x							

Tabel 1: thematiek per onderdeel van de Lichtprocessie en de Eucharistieviering op Maria Lichtmis.

In grote lijnen de resultaten hiervan samen-
vattend en combinerend met de getijden
zoals die na Vaticanum II gevierd worden,
ontstaat het volgende beeld: naast *Adorna*,
dat toch wel het meest mariale gezang lijkt,
geeft vooral de hymne van de vespers (*Quod
chorus*, toegeschreven aan Rhabanus Mau-
rus, 776-856) en iets minder de beide Mag-
nificatantifonen veel aandacht aan Maria's
rol in het heilsgebeuren.

Verder vinden we mariale accenten bij de hymne van de lauden (*Adorna Sion*, van Petrus Abelardus, 1079-1142), sommige Preces en een van de twee lecties (door Sophronius, een geleerde monnik, later patriarch van Jeruzalem, gestorven in 638) en een responsorie (ook *Adorna* geheten, maar

met andere, kortere tekst) uit de metten. De mis (met uitzondering van het offertorium, waarover zo meteen meer) vermeldt Maria hoogstens in de verhalende context van het Lucas-evangelie. Vooral in de getijden is een forse omslag gemaakt na Vaticanum II, van 'In Purificatione B. Mariae Virginis' naar 'In Praesentatione Domini'.

Wat het offertorium aangaat: het is veelzeggend dat het oudste graduale, dat van Rheinau (achtste eeuw), hier het *Tollite portas* opvoert (vigilie van Kerstmis). De tekst is van de processiepsalm 23 (24) en wordt om zijn ouderdom in verband gebracht met de intocht van de Ark in Jeruzalem. Een mooie link dus met het thema van de tempelgang.

Het misformulier plaatst het Lucas-verhaal in het licht van de verlossing, van de 'Verschijning des Heren'. De eerste lezing bevat de profetie van Maleachi welke ook de tekst bepaalde van de Epiphanie-introïtus. Het is dan ook een goede keus van na Vaticanum II om ad libitum deze zelfde introïtus op te voeren. De tweede lezing is sedert Vaticanum II genomen uit de brief aan de Hebreëën. Ook hier staat de verlossing, nu in het licht van Jezus' menswording en verzoeningsdood, centraal. Het evangelie is uiteraard van Lucas.

De tekst van *Adorna*

De oudste ons bekende tekst is van de Codex Blandiniensis (Hesbert, 1935), uit de achtste tot negende eeuw dus. Deze wordt genoemd als tweede van vier 'antefonas' welke voorafgaan aan de misgezangen. *Adorna* wordt, evenals *Ave gratia*, dat uit de Westerse liturgie verdwenen is, weergegeven in Grieks en Latijn, afwisselend per incisie.

Beide antifoonteksten bevatten schrijf- en stijlfouten, maar die van *Adorna* veruit het meest. Uit dat verschil valt volgens onder anderen Hesbert af te leiden dat de copist van de Blandiniensis niet zelf de vertaling verrichtte maar gebruik maakte van voorliggende en dus oudere teksten.

Zoals hieronder nog in een aparte paragraaf behandeld wordt, komen de beide antifonen ook voor in de Griekse zangboeken. Vergelijking leert drie dingen:

a. In Codex B blijken beide antifonen een compleet zinsdeel te missen; we komen hierop terug als we later de melodische grondstructuur proberen te reconstrueren.

b. Verder kent de Griekse ritus in plaats van *en chersin* (in Latijn: *in manibus*) het theologisch veel dieper gaande *en sarki* (Latijn: *in carne*): de Zoon brengend in het vlees in plaats van dragend in haar handen.

c. De discrepantie die Codex B toont tussen *nefelè phootos* (wolk van licht) in het Grieks en *novo luminis* (nieuw licht) in het Latijn moet berusten op menselijke onkunde of onwil van de vertaler. De Griekse kerk hanteerde het oosterse beeld van de maagd Maria als de lichtende wolk boven de Ark, zonder zwaarte van de zonde zwanger van God, als Theotokos bijdragend aan de Theofanie. In het westen, met name door Augustinus, werd het beeld van de lichtende wolk ook gebruikt, maar dan voor Christus.

Dus toch vooral onwil van de vertaler?

Het geschutter met de naamval van beide Latijnse woorden - Einsiedeln en Beneventum zullen kiezen voor de genitivus, Laon, Chartres en Albi voor de ablativus - geeft daarentegen weer een stuk onkunde aan. Zoals we later zullen zien zijn er ook melodisch-ritmische argumenten aan te voeren om de Griekse versie te volgen.

De maximaal gereconstrueerde tekst, genummerd per incisie, luidt nu aldus:

1. Adorna thalamum tuum Sion	Versier uw bruiloftsvertrek, Sion,
2. et suscipe regem Christum.	en ontvang als gast uw koning Christus.
3. amplectere Mariam	Kus Maria ten groet,
4. quae est caelestis porta.	zij is de hemelse poort.
5. ipsa enim thronus cherubim pronuntiata	Zij is immers uitgeroepen tot de cherubstroon,
6. ipsa (enim) portat regem gloriae.	zij draagt (in haar schoot) de Koning van de heerlijkheid.
7. nubes luminis subsistit Virgo	De maagd is de wolk van licht,
8. adducens in carne Filium ante luciferum.	de Zoon brengend in het vlees die er al was vóór de morgenster.
9. quem accipiens Simeon in ulnas suas	Hem droeg Simeon in zijn gebogen armen
10. praedicavit populis	en verkondigde aan de volkeren
11. Dominum eum esse	dat Hij de Heer is
12. vitae et mortis	van leven en dood
13. et Salvatorem mundi.	en de Verlosser van de wereld.

De Griekse zangboeken ordenen *katakosmèson* (Grieks voor *adorna*) onder de antifonen na het lucernarium (lichtritus in het avondgetijde) als een zogenaamd apostiche en wijzen als dichter van de tekst aan de heilige Cosmas van Maiuma, Palestina. Van hem is bekend dat hij door de vader van Johannes Damascenus werd geadopteerd, monnik werd in het Palestijnse klooster St. Sabas (daarvan zijn de eerste apostichen bekend!), en rond 743 bisschop was van Maiuma (nabij Gaza). Zo tekent zich af wat de oergedaante van *Adorna* geweest kan zijn: niet zozeer een processie- maar vesperantifoon. Van deze Cosmas zijn veel gezangen en teksten bewaard gebleven. Ze worden gekenmerkt door veel reliëf, getuigen van een biddend hart maar altijd met geest, vooral met de geest van de Schrift. Het is aannemelijk dat hij met zijn adoptiefbroer de verering van de grote beelden en motieven uit de Bijbel gemeen had. Uit tabel 1 is al duidelijk geworden dat de betekenis van *Adorna* bijna even complex is als het feest in zijn totaliteit. Alleen het reinigingsoffer ontbreekt. Uit deze zeer rijke beelden zien we Maria delen in de heilsfeiten van dit feest van de Heer. Meer nog, we zien Christus en Maria hier afgebeeld in motieven die oudtestamentisch zijn en betrek-

king hebben op de Theofanie van Jahweh en Zijn verbond. Begrippen en beelden als *thalamus*, *Sion*, *rex gloriae*, *caelestis porta*, *thronus cherubim*, *nubes luminis* en *luciferum* ademen de geest van (joods-)hellenistische centra (Alexandrië, Antiochië) en van de Mariasteden (Ephese en Byzantium). Al die motieven vormen een litanie op zichzelf.

Context III: Christelijke centra

Jeruzalem is al genoemd als de plaats waar Aegeria het feest van de Ontmoeting meemaakte. Ephese is de plaats waar in 431 het concilie werd gehouden in de grote Mariabasiliek. De traditie wil dat Maria in deze stad tot haar dood woonde samen met de apostel-evangelist Johannes. In heidense tijden bestond er een levendige verering van de godin Artemis: misschien dat deze verering die van Maria heeft geactiveerd. Volgens Theophanes liet keizer Justinianus in 542 te Constantinopel voor het eerst het feest vieren op 2 februari. Deze plaats kreeg de naam van Mariastad bij uitstek. In Rome bestond het feest al voordat de Syrische paus Sergius I de erbij horende processie voorschreef voor ook de andere Mariafeesten. Veel eerder al stond er de grote Mariabasiliek met op de triomfboog mozaïeken van paus Sixtus III (432-440).

Er zal zeker verband hebben bestaan met het concilie van Ephese. Tekenend is ook dat als collectekerk de H. Adrianus op het antieke Forum werd aangewezen, de tot kerk omgebouwde, eeuwenoude Curia (500 vC). Eeuwenlang deed het gebouw dienst als regeringsgebouw van het Romeinse koninkrijk/republiek/keizerrijk: wilde de kerk met de aanwijzing tot collectekerk er het *lumen gentium* mee accentueren?

Context IV: polemieken

Te Ephese werd het Nestorianisme veroordeeld. Maria is niet slechts de moeder van de mens Christus, zij is vooral ook de moeder van God (*Theotokos*). In deze traditie moet men de eretiteln plaatsen die Maria vooral in het oosten kreeg. Een tweede belangrijke polemiek betrof het caesaropapisme, de bemoeizucht van de keizer (en in meer algemene zin: van de staat/politiek) met kerkelijke zaken. Het speelde vooral in het oosten, en wel van halfweg vierde tot begin achtste eeuw. Het pontificaat van Sergius I vormde een keerpunt in deze strijd: het volk verzette zich met succes tegen een poging van de keizer om de paus gevangen te nemen. Een misschien nog belangrijker keerpunt bewerkte deze Syrische paus door zijn blik van het oosten, waar bovendien de islam de kerk decimeerde, naar het westen te verplaatsen en Willibrord tot bisschop der Friezen te wijden. Overigens herleefde later ook hier in het westen het caesaropapisme weer onder de nieuwe Roomse ('Duitse') keizer en zijn opvolgers.

Nauw verbonden met het caesaropapisme was de beeldenstrijd: de iconoclasten, onder wie de keizer Leo III (717-741), verboden zowel gebruik als verering van beelden. Er ontstond een zeer breed gedragen verzet

tegen dit al te Griekse, rationele verbod, vooral in het westen en in Klein Azië, Palestina, Noord-Afrika. Het was een verzet uit het volk en uit het monnikendom. Vooral de heilige Johannes Damascenus (eerste helft achtste eeuw, adoptiefbroer van 'onze' Cosmas) verdedigde de paus tegen de keizer. Het tweede concilie van Nicea (787) veroordeelde de iconoclasten.

Context V:

kunsthistorie, Grieks als wereldtaal

Het Grieks was niet alleen de taal van de oude kerk, in liturgie en theologie, maar ook van het volk. Al vóór Christus werd in Alexandrië de bijbel in het Grieks vertaald. Het Nieuwe Testament was bijna uitsluitend Grieks. De eerste christelijke centra te Jeruzalem, Antiochië, Alexandrië en later te Rome en Byzantium waren overwegend Grieks. Augustinus zal rond 400 een belangrijke stoot geven voor de opleving van het Latijn binnen de kerk. In het oosten, vooral ook in Byzantium, blijft het Grieks gehandhaafd als liturgische taal.

Byzantijnse kunst

Vanaf de vijfde eeuw is de Byzantijnse kunst dominant, ook en vooral in het door volksverhuizingen en oorlogen gebarbariseerde westen. Men kan de Byzantijnse kunst typeren als verrijkend reduceren (de term is overgenomen van Nolthenius) van plastisch beeldende motieven uit het Hellenisme. Er ontstaat een afname van pathos en een toename van ethos (beide termen zijn van de bekende cultuurhistoricus Curt Sachs) in een beperkt en streng gestileerd repertoire. Ook in latere eeuwen, tot over het eerste millennium heen, blijft het Byzantijnse een bron voor in het bijzonder de beeldende kunst.

Gerrit van Osch is redacteur van het Tijdschrift voor Gregoriaans.

Korte toelichting voor parochianen

De lezingen van deze zondag in het C-jaar gaan over het handelen in de geest van geloof, als 'kinderen van het licht' (collecta, gebed), zoals Paulus zegt in de tweede lezing: met voorbijzien aan eigenbelang en zelfzucht. We zien in de eerste lezing hoe Elia zijn opvolger met heel diens ziel opeist voor Jahweh, niet voor zichzelf en met voorbijzien aan zijn ouders. En parallel hieraan in het Evangelie: hoe Jezus op weg gaat naar Zijn bestemming: Jeruzalem, zonder om te zien. Ondanks de worsteling die uit deze lezingen spreekt, ligt het accent toch vooral op het positieve perspectief: het overvloedig offeren door Elisa met zijn collega's voor de Ene Ware, het vrij zijn van de wet van het egoïsme, het Rijk Gods.

Utrechtse Vrouwenschola

Op 20 juni a.s. werkt de U.V.S. mee aan de avonddienst ter gelegenheid van het St. Jansfeest in Laren (NH), om 19.00 uur in de St. Jansbasiliek aan de Brink. Nadere informatie bij Lida Kuijer, e-mail lidakuijer@freeler.nl

Geen wonder dus dat de **Introitus**, uit psalm 46, een feestlied is: *Alle gij volken, klapt in de handen, schalle voor God de klaroen van uw jubel* (vertaling van Gerhardt & Van der Zeyde). De Joden in Palestina klappen nog altijd in hun handen als zij zingen. En dat is te horen: mooi zoals de lijfelijke expressie van het klappen (*plaudite*) en jui-chen (*iubilare*) wordt getoonzet: het eerste door een soort staccato op de grondtoon en het tweede door een guirlandebeweging de hoogte in. En hoe beide bewegingen gecombineerd terugkomen bij het begin- en slotwoord, *Omnes* en *exultationis*: een aansporing aan ons om in één zwaai door te zingen van begin naar eind. De psalmodie raakt de belangrijkste tonen nog eens en in de herhaling hangt het gezang erin als in de snaren van Davids harp. En, zoals Dom Boer het uitdrukt: 'een juweel van een Introitus, die u den helen dag in de oren blijft klinken'.

Het **Graduale** is gebouwd op een tekst en melodie die we veel aantreffen in onze zangboeken. De woorden zijn van ps. 33/34, een lofdicht dat David zou hebben gezongen nadat hij, door zich voor te doen als een waanzinnige, zich ontworstelde aan een bedreiging: 'Komt, kinderen, tot Hem en laat zijn glans u overstralen'. De melodie is van een populaire toonsoort bij Graduales, gebouwd op fa-la-do en naar beneden en naar boven uitgebreid van lage do naar hoge fa. Zoals zo vaak: wij onder in de diepte ('vos') en Hij ('eum') in de hoogte. Maar hoor vooral hoe lief wij als 'filii', kinderen, worden aangesproken en hoe de glans van Hem ('eum') afstraalt ('illuminamini') op 'facies vestrae', uw/ons gelaat.

Het **Alleluia** is gecomponeerd op dezelfde tekst als de Introitus, een tekst die bij het vroegste Alleluiarepertoire niet algemeen voorkwam. Ook de melodie is origineel: snel opklimmend via de medeklinkers naar de jubelende slotklinker 'a' en van bovenaf in wimpels weer terug naar beneden. Hoor hoe ook hier het 'plaudite manibus' eruit springt, en hoe met 'iubilare Deo' de slotzin eerst weer de hoogte ingestoken wordt, om uiteindelijk met dezelfde wimpel weer af te dalen. En die wimpel is er bij het herhaalde Alleluia wéér! Féést!

Het **Offertorium**, offerandegezing, van vandaag is ongewoon lang en als een der weinige in gebedsvorm: *als (sicut) een brandoffer van rammen en stieren, en als met duizenden vette lammeren: zo (sic) geschiedde ons offer voor Uw aanschijn (in conspectu tuo) vandaag, opdat het U behage (ut placeat): want er is geen smaad voor hen die op U vertrouwen, Heer.* Het eerste 'sicut' is een zachte, glijdende, innige opgang tot gebed; het tweede voegt een hevige vurigheid toe aan het gebed, tegelijk een overdaad aan offerdiëren opsommend.

De zin, beginnend met 'sic', rent vol van dat enthousiasme door tot voorbij de vijftiensprong 'in conspectu'. De zangfiguur bij 'sic' wordt herhaald in 'ut', om, tot drie keer toe spelend met eenzelfde melodie vanaf 'placeat', toe te zingen naar het eind. Het is alsof je de biddende figuur, Elisa uit de eerste lezing bijvoorbeeld, voor je ziet, telkens buigend op die drievoudige melodieherhaling: alstublieft, neem het aan, deze geestelijke offerande.

De **Communiezang** bezingt de Heer als de Enige die ons tot het uiterste helpt: *Neig Uw oor, haast U om ons te bevrijden.* Een heel kort en qua toonomvang heel bescheiden gezang. Toch is met de eerste drie woorden de roeptoon op het eind al gezet. Het 'accellera' (schiet op) neemt die roeptoon eerst over en buigt die dan om via een halve toonafstand naar de grondtoon. Die halve toonafstand, het is de engte waarin de roeper zich voelt, de benauwdheid waaruit hij gelost wil worden, zo mooi en fijnzinnig getekend in die laatste drie woorden.

Gerrit van Osch is redacteur van het Tijdschrift voor Gregoriaans.

GREGORIANA

Gregoriana

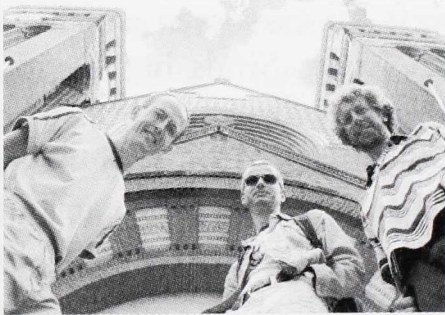
het gregoriaans mannentrio o.l.v. Geert Maessen, verzorgt elke derde zaterdag van de maand een Gregoriaanse Meditatie, een meditatief concert i.s.m. musici uit Oost en West, op zoek naar verwantschappen van diverse muzikale en religieuze culturen.

Plaats: Obrechtkerk, Jacob Obrechtstraat 30, Amsterdam (bij Concertgebouw). Tijd: 17.00- ca. 17.45 uur.

Info: www.gregoriana.nl
r.lof@chello.nl - 0294-419754.

Toegang: vrijwillige bijdrage.

Data en musici:
Zaterdag 16 juni: i.s.m. Frances-Marie Uitti, cello (onder voorbehoud).
Zaterdag 15 september   Zaterdag 17 november
Zaterdag 20 oktober   Zaterdag 15 december

Interview Dominique Vellard (1)

Dit is het eerste deel van een interview met Dominique Vellard. Het interview werd gehouden op dinsdag 21 september 2004 in het Ali Akbar Khan College te Basel, Zwitserland (met op de achtergrond het sarodspel van Ken Zuckerman). Op maandag 20 november 2006 was er in Arnhem een tweede gesprek waarbij bij het uitgeprinte interview van vele correcties en aanvullingen had voorzien.

Dominique Vellard werd in 1953 geboren in Versailles. Op zijn zevende zong hij o.l.v. Pierre Béguigné in de Maîtrise de Notre-Dame de Versailles. Later studeerde hij aan het conservatorium van die stad en raakte vertrouwd met de nieuwe oude-muziekpraktijk in de zeventiger jaren. In 1979 richtte hij het Ensemble Gilles Binchois op dat onder zijn leiding staat en in heel Europa een begrip werd. Sindsdien ging zijn aandacht vooral uit naar de muziek van middeleeuwen en renaissance; van het gregoriaans tot de 16e-eeuwse polyfonie. In 1982 werd hij docent aan de gerenommeerde Schola Cantorum Basiliensis, afdeling Middeleeuwen en Renaissance. Regelmatig geeft hij cursussen aan het conservatorium van Lyon. Sinds het begin (in 1991) is hij artistiek directeur van het festival Les Rencontres Internationales de Musique Médiévale du Thoronet. Hij heeft als solist, cantor of dirigent zo'n 50 lp's / cd's op zijn naam staan.

Wat is het dat u al meer dan twintig jaar zo fascineert in het gregoriaans, terwijl in diezelfde tijd religie steeds minder belangrijk lijkt te worden en het gregoriaans alleen nog maar door wetenschappers en conservatieve gelovigen lijkt te worden gewaardeerd?

Voor mij was het gregoriaans een belangrijk onderdeel van mijn interesse in muziek, maar het was niet het enige. Het vormde een deel van mijn studie die ik zo breed mogelijk wilde doen. Ik wilde alle muziek onderzoeken. Als jongen ging ik naar het koor in Versailles, waar ik ben geboren. De dirigent van het jongenskoor was een groot musicus and had veel verstand van gregoriaans en renaissance-polyfonie. Hij maakte bij mij voor het eerst de liefde voor oude muziek wakker. Het gregoriaans was daar eenvoudig een onderdeel van. Op het conservatorium studeerde ik allerlei soorten muziek, maar al snel concentreerde ik me weer op renaissance en barokmuziek.

En daarna ook op gregoriaans omdat ik Marie-Noël Colette ontmoette (leerling van Eugène Cardine en Jean Claire) die mijn docent voor het gregoriaans werd. Verschillende mensen uit de wereld van de oude muziek zeiden me dat ik, om oude muziek beter te begrijpen, bij haar les moest nemen. Zij is erg wetenschappelijk ingesteld en heeft een heel grote kennis van semiologie en gregoriaans. Zij had ook een intuïtie voor een andere uitvoeringspraktijk van deze muziek, anders dan de 19e-eeuwse traditie. Een herschepping van het repertoire; we weten nu veel meer, laten we dat ook integreren in de praktijk. We zongen toen in een groep die niet zo best was, we experimenteerden en maakten veel fouten. Ik ben nu 50, dat was 25 jaar geleden. Het was een lange weg en moeilijk. Niemand had dat eerder gedaan. Er was geen onderzoek geweest, het gregoriaans was iets heiligs waar je niet aan mocht komen. Men vond ons 'revolutionair'. De groep werd geleid door twee temperamentvolle feministes.

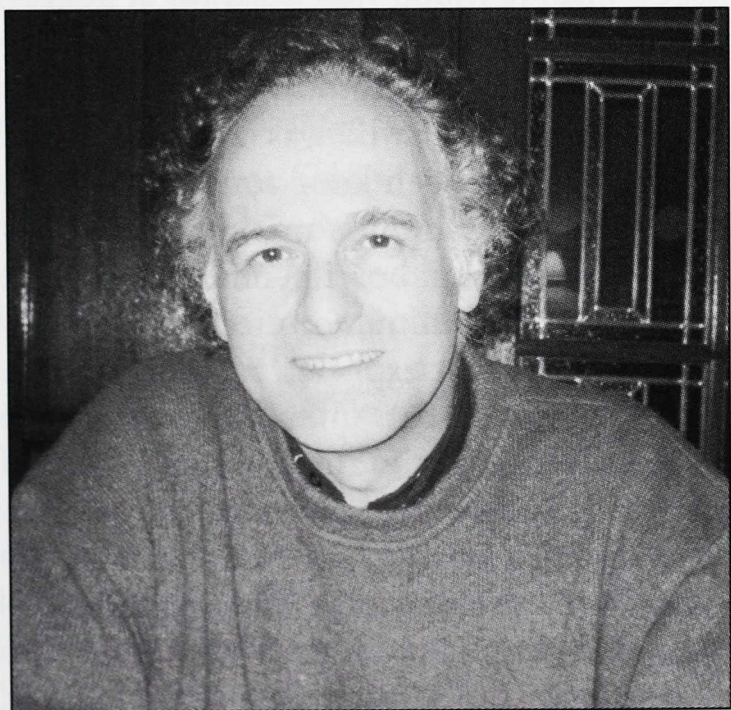

Het was interessant maar niet goed. Toen ben ik met Marie-Noël cursussen semiologie gaan geven. Zij deed de musicologische en informatieve kant en ik de vocale en esthetische. We gaven samen honderden cursussen in Royaumont en andere plaatsen, aan vele en verschillende mensen uit Frankrijk, Italië, Zweden, Engeland, overal vandaan. Veel mensen wilden met ons werken, maar het was niet iets officieels, het was ook voor ons onderzoek. Door aan allerlei aspecten te werken, leerde ik heel veel over het repertoire, de neumen, de modaliteit, de analyse. Alles ging erg snel in die tijd. Op mijn 28e werd ik docent aan de Schola Cantorum Basiliensis, maar niet specifiek voor gregoriaans. Ik wilde me met verschillende repertoires bezig blijven houden.

Uw LP Veritas mea uit 1984 was (en is) zijn tijd ver vooruit. Voor mij is het nog steeds de beste interpretatie van het gregoriaanse repertoire.

Op wiens ideeën was die interpretatie gebaseerd?

Vooraf dus op Marie-Noël Colette en ons werk aan de monofone liturgische tradities. Ik luisterde en vergeleek veel muziek van rond de Middellandse Zee; veel monofone zang uit orale tradities.

Dominique Vellard

Uit dit grote en gevarieerde geheel probeerde ik de kern te halen; wat hadden al deze tradities met al hun verschillen gemeenschappelijk. Geleidelijk aan definieerde ik zo een stijl voor het gregoriaans. Dat was geen persoonlijke fantasie, het werd steeds getoetst aan de wetenschappelijke inzichten.

In de wereld van het gregoriaans heeft uw interpretatie nauwelijks enige respons gekregen. Weet u hoe dat komt? Is dat vanwege het feit dat schola's uit veel amateurzangers bestaan die niet willen wijken voor solisten, of zijn professionele zangers niet geïnteresseerd in gregoriaans en liturgie?

Ja, moeilijk. Sommige van mijn studenten, zoals Brigitte Lesne met Discantus, en in het begin van zijn carrière ook Marcel Pérès, gebruikten onze esthetiek en de kennis die we met Marie-Noël Colette ontwikkelden. Marcel Pérès ging een hele andere kant op, maar veel mensen gebruiken nog steeds onze kennis en esthetiek. Met mijn ensemble Gilles Binchois heb ik geprobeerd het gregoriaans met een groep uit te voeren; schola's van 4 of 5 mensen. Maar na zo'n 15 jaar kwam ik erachter dat dit niet leidde tot wat ik in gedachte had. Het feit dat ik de zangers tot in detail precies moest instrueren over de uitvoering leidde tot een groot verlies van de kwaliteit van het zingen. Nu zing ik alléén, of met iemand die zo is onderlegd dat hij mijn inspiratie van het moment kan volgen. Ik wil niet meer de precieze lengtes van de noten vastleggen, want dat is niet de waarheid van het repertoire. Dat wil niet zeggen dat dit vroeger ook onmogelijk was. Koptische zangers in Ethiopië kunnen b.v. met 40 man tegelijk heel erg ingewikkelde ritmische en melodische dingen zingen. Maar dat soort heterofonie is nu voor ons onmogelijk, wij staan niet in een dergelijke traditie. Ik heb er jaren op gestudeerd en hoewel ik heel goed weet wat elke neum betekent en hoe die met de tekst en modaliteit is verbonden, weet

ik niet precies hoe lang elke noot zal duren en wat voor soort stembuiging ik zal zingen als ik gregoriaans zing. Ik denk dat de semiologische school op dit moment niet geschikt is voor herbronning in de katholieke kerk. Voor mij is het onzin wat de meeste schola's doen. Het christelijke zingen stond in een modale en orale context. De christelijke zang uit de hoge middeleeuwen is voor de moderne mens niet meer toegankelijk. Het is nu onmogelijk om deze diepe en rijke cultuur te ontsluiten. Dan moet je stoppen. Mijn vrouw (Anne-Marie Lablaude) zingt met één of twee andere zangers, die met haar kunnen zingen, maar niet met meer. Je moet een heel grote muzikale ervaring hebben, een heel precies zanger zijn en de ins en outs van de neumen en de wetenschap kennen; dan wordt het kunst. Maar er zijn natuurlijk verschillende invalshoeken. Ik heb ook in kloosters en dergelijke gedoceerd.

Vanaf het begin van de 20e eeuw wilde de kerk meer participatie van de gelovigen; de geloofsgemeenschap moest actief aan de liturgie deelnemen.

De kerk was ook bezorgd over de kwaliteit van kunstenaars. Bovendien was de mystieke benadering van de 8e tot 12e eeuw totaal anders dan die van de 20e eeuw. Na het humanisme en het barokke 'plain chant' werd die benadering als gevaarlijk ervaren. Het verschil in benadering van religie toen en nu was veel te groot. Men kan af en toe een gregoriaans gezang zingen en dat kan ook bevallen, maar het is onmogelijk om de gregoriaanse traditie weer te integreren. Restauratie van het gregoriaans in de kerk is absolute onzin, het is domweg onmogelijk. De kerk kan sommige gezangen zingen; een Kyrie, wat syllabische gezangen en zo, maar om aan vijf mensen een introitus te leren zoals die gezongen werd in de 10e eeuw is absoluut onmogelijk; dat zou te lang duren en is te ingewikkeld. Met Daniel Saulnier is er in Solesmes meer openheid

gekomen voor de geest van de vroege christelijke zang; voor wat 'zingen' eigenlijk is. Met enkele monniken van de abdij van Ligugè zijn we op zoek naar een manier om de gemeenschap iets van de geest van de christelijke zang bij te brengen. Het gaat niet zozeer om gregoriaans, maar om het zingen zelf. In elke religie wordt door monniken echt gezongen; van de orthodoxe kerk tot in Japan. Het begint steeds duidelijker te worden dat er iets mis is met het westerse christelijke zingen in de 20e eeuw.

Behalve in de samenwerking met Indiase musici zie ik nauwelijks een verschil in uw interpretatie van het gregoriaans sinds 1984. Hoe kan dat? Is alles uit de handschriften duidelijk?

U hebt gelijk. Maar ik denk dat er dit jaar (2004) iets aan het veranderen is. Een kunstenaar, een musicus, probeert uit te vinden wat hij aan sonoriteit, aan schoonheid en zuiverheid in zich heeft en probeert dat tot uitdrukking te brengen. Hij gebruikt de wetenschap en de geschiedenis om uit te zoeken welk beeld hij diep van binnen heeft en probeert daar dichterbij te komen. Een violist weet op heel jonge leeftijd welk geluid hij wil. Ik ken een jongen die nu drie is en die drumt als een genie. Toen hij negen maanden oud was werd hij al gegrepen door de jazz. Mijn begrip van schoonheid en muziek voert ook terug tot mijn vroege kinderjaren. Ik was zeven toen ik voor het eerst in een koor zong. Toen wist ik: dit wil ik doen, dit is mijn leven, dit wil ik horen, dit wil ik begrijpen. Dat was er al in de eerste vijf minuten; niet duidelijk en ik maakte het niet expliciet, maar ik besepte in vijf minuten dat mijn leven naar dit geluid, deze energie zou zoeken. Van de ene op de andere dag was mijn leven veranderd. Ik wist waarom ik op aarde was. Je kunt daarna details van je werk veranderen, maar wat je niet kunt veranderen is het diepe begrip van muziek; het wezen van de Muziek.

Of ik nu eigentijdse muziek zing, gregoriaans of polyfonie, mijn schoonheidsbegrip, de Muziek, is hetzelfde. Er is altijd een dialoog en een verbinding tussen dit diepe begrip en de muziekgeschiedenis en de aanspraken van de muziek zelf. De cd 'Les trois Maries' (uit 1999) is denk ik het einde van zo'n 20 jaar respect voor de geschiedenis, de analyse en het werken aan oude muziek. Nu besef ik dat je niet eerlijk kunt zijn met de muziek als je de muziek niet tot je laat spreken door zichzelf. Er is een soort nederigheid nodig. Het zingen zingt voor mij, dat wil niet zeggen dat er niet gewerkt wordt, maar het is arrogant om te denken dat ik de beslissingen neem. Als ik nu gregoriaans zing dan weet ik niet wat ik doe, het resultaat is het resultaat van de muziek of de spiritualiteit, wat voor mij hetzelfde is. Er is een verschil tussen studie en kunst. Ik vertrouwde teveel op een soort reconstructie zoals de oude-muziekpraktijk in de 70er jaren. We hadden teveel vertrouwen in de studie en te weinig in de muziek. De technische aspecten zijn zeker van belang maar de persoonlijke predispositie geeft de beslissende stap.

U hebt een aantal cd's samen met Indiase musici gemaakt. Waarom een samenwerking met India en waarom bv. niet met Turks klassiek of met volksmuziek van de Balkan?

Het is een beetje een kwestie van toeval. Ik ontmoette Aruna Sairam, een van de grootste musici die ik ooit ontmoette, we zijn even oud en hebben dezelfde dispositie, we kwamen samen aan op hetzelfde punt vanuit heel andere achtergronden. We doen een of twee keer per jaar samen een project. Ik werk wel samen met heel verschillende zangers; Sefardisch (Françoise Atlan), Bretons (Jean-François Kemener) en Marokkaans (koranreciet, Nourredine Tahiri) en ook met sarodspeler Ken Zuckerman die hier woont en Keyvan Chemirani die de Iraanse zarb bespeelt.

Het is een beetje toeval. Je komt soms mensen tegen waarmee je iets samen wilt doen. Maar met Aruna ging het veel verder. We waren op zoek naar de oorsprong van muziek. Wat is het beginpunt van de muziek, voorafgaand aan de cultuur. Neem een slaaplied, een klaagzang, oude muziek als gregoriaans, dan voel je dat we heel dicht bij elkaar zijn. Als je de latere muziek van oost en west neemt, dan zitten we juist heel ver van elkaar vandaan. We beseften dat we een heel diep en sterk begrip van muziek gemeenschappelijk hebben over heel de aarde. Op dit filosofisch archetypisch punt vonden we elkaar.

Uit allerlei parallellen met andere repertoires (Oud-Romeins, ambrosiaans etc.) en het feit dat het repertoire eeuwenlang mondeling werd overgeleverd is het duidelijk (voor mij althans) dat het gregoriaans vóór de Karolingen werd geïmproviseerd. Denkt u niet dat het voor een 'authentieke' uitvoeringspraktijk nodig is om juist deze improvisatie nader te onderzoeken?

Ik ken een orthodoxe zanger uit Fribourg in Zwitserland die heel goed gregoriaans kan improviseren. In feite kan ik het ook als ik eraan werk, maar in mijn historische interpretaties beperkte ik me gewoonlijk tot de tijd waarin een bepaald handschrift was geschreven; de 10e of de 11e eeuw. Van de provinciale repertoires weet ik het niet, maar in het gregoriaans bestond er toen geen improvisatie. Men dacht dat de melodieën door God gegeven waren en het zou erg verontrustend zijn om daar iets aan te veranderen. Als er al improvisatie bestond dan was dat eerder wat men centonisatie noemt; het variëren met melodische formules. De improvisatie bestond dan daarin dat men een tekst aanpaste aan een gegeven melodie. Dat was mogelijk in de 10e eeuw, maar echt improviseren en nieuwe muziek componeren bestond toen denk ik niet. Ja er ontstonden wel tropen en sequensen en zo, maar in de 10e eeuw lag het eigenlijke repertoire vast, daar mocht niets aan veran-

derd worden, elke dag had zijn eigen uitgekristalliseerde gezangen. In de 10e eeuw waren er heel goede zangers die goed betaald kregen. Toen bestond de timor gradualis, de vrees van de zanger om een gradualvers te zingen als hij de ambo beklom. De teksten waren veel ouder en toen werd je verondersteld om het stuk te improviseren, ja, zoals in de Indiase muziek. Maar ik geloof niet dat dat in de 10e eeuw nog gebeurde. Misschien heb ik ongelijk. Ik weet het niet. Maar in die tijd is het repertoire zó gefixeerd. Voor dit graduale hier hebben we 200 handschriften die allemaal hetzelfde zeggen. Het is een vorm van classicisme. Dat valt niet alleen te verklaren door overschrijverij, dat is te simpel. Vóór Karel de Grote, in de 5e of 6e eeuw, toen het repertoire werd geconcipieerd, toen moet er improvisatie hebben bestaan. Het gregoriaans is een totaal ander repertoire dan het ambrosiaans of Oud-Romeins.

Het ambrosiaans is de neerslag van een zanger op een bepaald moment, maar het gregoriaans heeft een vastere, klassiekere vorm. In het begin waren ze ongetwijfeld hetzelfde, maar we hebben veel te weinig materiaal om de verdere ontwikkeling te kunnen traceren. De geschiedenis is erg ingewikkeld en gaat mijn kennis misschien ver te boven. Ik heb altijd zo getrouw mogelijk aan de bronnen proberen te blijven. Daarbij was improvisatie niet echt aan de orde; dat is een gemis misschien, ik heb het niet ontwikkeld. Ik kan wel een orgaanum van de Notre-Dame-school improviseren, ik weet hoe dat moet. Maar in het gregoriaans was het niet aan de orde, misschien was dat verkeerd. Voor mezelf heb ik het wel gedaan. Maar je moet nu eenmaal besluiten nemen. Het zou wel erg interessant kunnen zijn.

Het tweede deel van dit gesprek verschijnt in het volgende nummer van het Tijdschrift voor Gregoriaans.

Onderstaande lp's/cd's van Dominique Vellard bevatten veel of uitsluitend (*) gregoriaans (en/of ambrosiaans of oud-romeins) repertoire:

- 1982 **In omnem terram** - Chants grégoriens et chants liturgiques régionaux du Moyen Age; Ensemble Gilles Binchois - Dominique Vellard; Auvidis Disque AV 4953
- *1984 **Veritas mea** - chant grégorien; Dominique Vellard and Emmanuel Bonnardot; Stil 2106
- *1989 **Les tons de la musique** - Gregorian Chant; Ensemble Gilles Binchois - Dominique Vellard; Harmonic 8827; Cantus 9617
- *1996 **Meeting of Angels** - Nishat Khan & Ensemble Gilles Binchois; Amiata Secret World 1096
- 1996 **Musique et poésie à Saint-Gall** - Séquences et tropes du IXe siècle; Ensemble Gilles Binchois - Dominique Vellard; Harmonia Mundi 'Documenta' 905239
- *1999 **Les trois Maries** - Messe grégorienne de Pâques; Ensemble Gilles Binchois - Dominique Vellard; Virgin Veritas 45398
- 1999 **Sources** - Devotional chants of Southern India and Medieval Europe; Aruna Sairam / Dominique Vellard; Virgin Classics 45440
- 2000 **Cantor & Musicus** - La Musique dans les Manuscrits de la bibliothèque Interuniversitaire Médecine de Montpellier; Ensemble Gilles Binchois; Bibliothèque Interuniversitaire de Montpellier BIU 7437-1 (ISBN 2-907387-28-6) [CD-ROM]
- 2003 **Meeting** - Two Worlds of Modal Music - Indian Ragas & Medieval Song; Dominique Vellard, Ken Zuckerman, Swapan Chaudhuri, Keyvan Chemirani; Harmonia Mundi 'Documenta' HMC 905261

Voor een uitgebreide discografie zie de site van Todd M. McComb:
<http://www.medieval.org/emfaq/performers/binchois.html>

Geert Maessen studeerde bouwkunde en filosofie. Voor mensen met een leeshandicap produceert hij partituren in aangepaste leesvormen. Vanaf 1986 inspireerde Wim van Gerven hem tot het gregoriaans.

In 1996 bedenkt hij de niet-interpreterende Fluxus-notatie. M.b.v. deze notatie verzorgt zijn ensemble Gregoriana sinds 2002 diensten en concerten in het hele land. Zie www.gregoriana.nl

Dank aan Reinier van der Lof voor het idee en allerlei correcties achteraf.

L'Orgue mystique van Charles Tournemire nader bekeken

Inleiding

In het Tijdschrift voor Gregoriaans van het voorjaar 2002 heeft Tjeerd van der Ploeg een boeiend en informatief artikel geschreven over Charles Tournemire en l'Orgue Mystique, waarin de verbondenheid van de componist met het gregoriaans duidelijk werd aangetoond. Mij is gevraagd deze verbondenheid opnieuw onder de aandacht te brengen.

Het leek me zinvol dit te doen door:

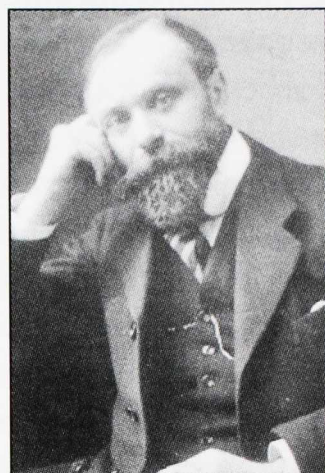
- *Sommige delen uit het artikel van Tjeerd van der Ploeg in grote lijnen weer te geven, met enkele aanvullingen van mijn kant*
- *Vanuit mijn eigen ervaring in de kerkmuzikale praktijk te belichten hoe de muziek uit l'Orgue Mystique kan worden gecombineerd met het zingen van gregoriaans in de liturgie.*

Charles Tournemire

Tournemire zag het levenslicht in Bordeaux op 22 januari 1870. Tien jaar later werd hij organist-accompagnateur aan de St. Pierre van zijn geboortestad. Het Conservatoire National in Parijs werd voor hem, zoals voor veel andere musici uit de provincie, de plaats bij uitstek waar hij zich verder kon ontwikkelen. Hij vestigde zich derhalve in 1886 in Parijs en studeerde aldaar orgel bij César Franck en diens opvolger Charles-Marie Widor, piano bij Bériot en harmonie bij Taudou.

In 1898 volgde Tournemire Gabriël Pierné¹ op aan de Ste. Clotilde te Parijs en bleef die functie bekleden tot zijn dood in 1939.

In 1919 werd hij aan het Parijse Conservatorium benoemd tot leraar kamermuziek. Hoewel hij de functie van hoogleraar orgel zeker ambieerde werd die, op instigatie van Widor in 1925 toegekend aan Marcel Dupré.

Tournemire heeft een groot oeuvre nagelaten: orgelmuziek, pianowerken, kamermuziek, liederen, een viertal theaterwerken en acht symfonieën voor orkest. Zijn wijze van componeren kenmerkt zich door grote inventiviteit en creativiteit, een zekere grilligheid en het steeds verleggen van grenzen in harmonisch, speeltechnisch en vormtechnisch opzicht. In het spel met klankkleuren kan hij zich qua raffinement meten met iemand als Maurice Ravel. Tournemire was een diep gelovig man die zijn functioneren als kerkorganist volkomen in dienst van de liturgie plaatste. Uitspraken als 'Orgelmuziek waar God ontbreekt is als een lichaam zonder ziel' en 'Alle muziek die niet als basis de verheerlijking Gods heeft, is nutteloos' spreken voor zich.

Charles Tournemire en l'Orgue Mystique

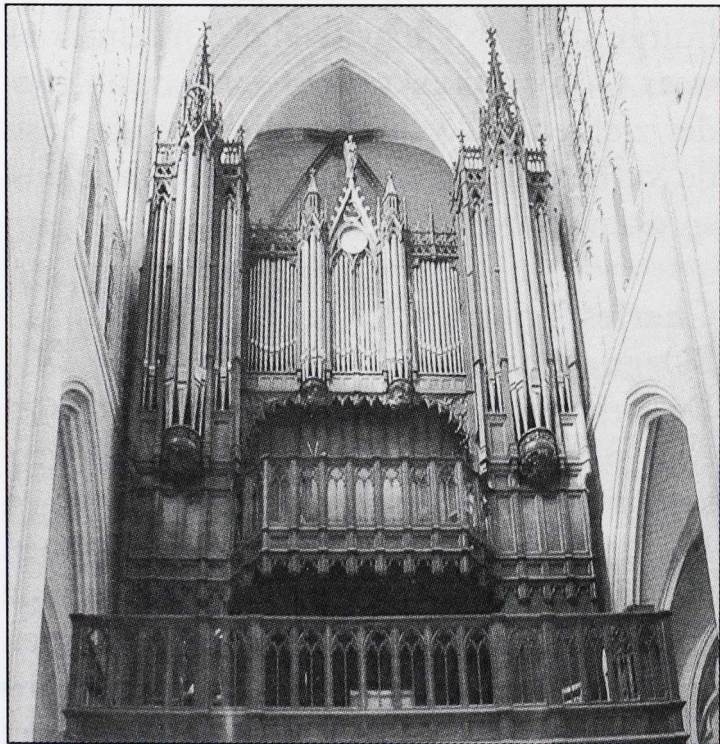
De orgelwerken van Tournemire zijn in twee perioden te verdelen: de vroege werken, die werden geschreven tussen 1894 en 1910, en de latere werken, die beginnen met zijn Magnum Opus, l'Orgue Mystique (1927-1932), bestaat uit 51 afleveringen en zijn gebaseerd op de wisselende gregoriaanse gezangen van de zondagen en een aantal feestdagen van het kerkelijk jaar.

Er is geen ander werk van deze omvang geschreven dat het gregoriaans als uitgangspunt heeft.

De cyclus vormt in feite de neerslag van de improvisaties die Tournemire tijdens en na de Hoogmis speelde en die uitsluitend het gregoriaans als uitgangspunt hadden². Norbert Dufourcq³ omschreef de kunstenaar Tournemire als 'Dichter van tonen en tovenaars van klanken'.

De belangstelling van Franse organisten voor het componeren op basis van het gregoriaans begon aan het einde van de 19e eeuw meer en meer vorm aan te nemen. Charles-Marie Widor schreef in 1895 zijn *Symphonie Gothique*, met de *Introitus* van de Dagmis van Kerstmis, *Puer natus*, als uitgangspunt, en in 1900 zijn meesterwerk *Symphonie Romane*, waarin de Paasgradiële Haec Dies de rode draad vormt. Zijn omgang met deze thematiek was echter niet modaal. Eugène Gigout was in feite de eerste Franse orgelcomponist die in op gregoriaans gebaseerde composities een werkelijk modale schrijfwijze toepaste.

Het orgel van de Ste. Clotilde, waar Tournemire op speelde.

Toen Tournemire aan l'Orgue Mystique werkte werden in zijn nabijheid meer grote composities geschreven met gregoriaanse thema's als basis, zoals de vierdelige *Symphonie - Passion* van Marcel Dupré (1924), de *Prélude, Adagio en Choral varié sur le Veni Creator* van Maurice Duruflé (1931), de *Symphonie 'Media vita'* van Ermend Bonnal (1932) en de *Trois paraphrases grégoriennes* van Jean Langlais (1933). De muzikale atmosfeer in de orgelwereld van Parijs was kennelijk toegankelijk voor het ontstaan van deze waardevolle composities. Zij waren, in tegenstelling tot l'Orgue Mystique, niet voor de liturgie bedoeld. Vanaf 1927 bezocht Tournemire regelmatig de abdij van Solemnes. De manier waarop het gregoriaans daar gezongen werd heeft uiteraard zijn stempel gedrukt op Tournemire's behandeling van de gregoriaanse melodieën⁴. Opnamen uit die tijd laten horen dat het gregoriaans weliswaar heel verzorgd, maar nogal statisch en heel equalistisch werd voorgedragen.

Het is echter nooit de bedoeling dat welke aflevering ook van l'Orgue Mystique statisch gespeeld zou moeten worden. Vrijheid is een tē essentieel kenmerk voor Tournemire in het algemeen en voor l'Orgue Mystique in het bijzonder. Het bewaken van de ontwikkeling van grote lijnen en van zowel de dynamiek als de poëzie van het gregoriaans is dan ook een voorwaarde om deze muziek tot zijn recht te laten komen. De veelvuldig voorkomende triolenbewegingen bijvoorbeeld vragen eerder om een fijnzinnige dan een puur ritmische benadering.

Iedere aflevering (behalve die voor Paaszaterdag) van l'Orgue Mystique van Tournemire is opgebouwd uit de volgende delen:

1-Prélude - l'Introit

2-Offertoire

3-Elévation

4-Communion

5-Pièce Terminale

De delen 1, 2 en 4 zijn gebaseerd op de propriumgezangen van de betreffende zon- of feestdag. De *Élévation*, die in onze liturgie geen rol speelt, is gebaseerd op gezangen (meestal antifonen) uit de getijden, terwijl in het *Pièce Terminale* vaak wordt teruggegrepen op *Graduale*gezangen, hymnen en sequensen, maar soms ook op getijdengezangen. Opvallend is dat het *Te Deum* bij alle hoogfeesten een rol speelt in het *Pièce Terminale*. Een interessante toepassing pleegt Tournemire in de afleveringen van Pinksteren, Trinitatis en Sacramentsdag, door in de eerste twee het *Pièce Terminale* in zachte tinten te laten eindigen met het *Te Deum*, terwijl het bij de aflevering van Sacramentsdag voor een werkelijk feestelijke en jubelende bekroning zorgt. Op zich al een prachtig drieluik!⁵

Toepassing van l'Orgue Mystique in de praktijk.

Als er in de Hoogmis een volledig gregoriaans proprium wordt gezongen is het zeer wel mogelijk dit te omlijsten met de daarbij passende gedeelten uit l'Orgue Mystique.

In Tournemire's tijd was het gebruikelijk het *Prélude à l'Introït* als inleiding te spelen, het *Offertoire* na het gezang, de *l'Élévation* na het opheffen van de Hostie, de *Communion* als inleiding tot de communiezang en het *Pièce Terminale* na de mis. Omdat de *Élévation* zoals al gezegd in onze liturgie niet bekend is, zou dit onderdeel bijvoorbeeld na de homilie een plaats kunnen krijgen.

Zowel de korte tijdsduur (1 à 1,5 minuut) als de meditatieve en verstilte sfeer van deze onderdelen zijn daar zeer geschikt voor, zoals de ervaring mij heeft geleerd.

Communion en *Pièce Terminale* kunnen dan dezelfde plaats krijgen als boven geschetst. Het *Offertoire* kan ook vóór het *Offertorium*gezing klinken. Omdat na *Vaticanum II* de gezangen op een aantal plaatsen zijn veranderd in verband met de invoering van de jaren A, B en C en in verband met een soms andere benaming van de zondagen, is het echter niet altijd mogelijk een volledige aflevering uit l'Orgue Mystique in de liturgie van één zondag of feestdag te plaatsen. In dat geval kan worden gekozen voor de onderdelen die wel aansluiten bij het betreffende proprium.

In mijn eigen praktijk heb ik veel nut van een lijst die ik gemaakt heb van de veranderde plaats die bepaalde gezangen na *Vaticanum II* zijn gaan innemen.

De gezangen die een rol spelen bij de *Élévations* en de *Pièces Terminales* heb ik, om ruimte te winnen, weggelaten.

Een voorbeeld van een aflevering die altijd kan worden toegepast is aflevering 7 voor het feest van Epiphanie⁶. De gezangen zijn niet alleen na *Vaticanum II* hetzelfde gebleven, maar blijven ook in de jaren A, B en C onveranderd. Een praktisch aandachtspunt is echter de toonaard (C groot) van Tournemire's *Offertoire*: niet iedere schola zal het *offertorium Reges Tharsis* graag op die hoogte zingen!

Begijnhofcantorij Breda

De Begijnhofcantorij bestaat uit zes vrouwen en vormde zich in 1996 vanuit de Begijnhofschola. Ze geeft o.l.v. Marie-Louise Egbers concerten en heeft radio-opnamen gemaakt.

Op zondag 30 september in de St. Antoniuskerk voert zij het 'Antonius Klankspel' uit.

Het tijdstip van aanvang is 15.00 of 16.00 uur, Info bij M. v.d. Berg, tel. 026-3218161.

Uiteraard kan er door een schola plus organist ook voor gekozen worden één of meer afleveringen van l'Orgue Mystique in concertante vorm, dus los van de liturgie, ten gehore te brengen, wat de keuze van de daarbij passende gezangen voor alle onderdelen mogelijk maakt. De binding met de liturgie gaat dan verloren, maar de zeggingskracht van de muziek is zodanig dat de sacrale sfeer voldoende bewaard blijft.

Niemand minder dan Olivier Messiaen heeft eens gezegd: 'Op een dag zal men Tournemire recht doen'. De ene grote kunstenaar begreep de andere.

In het bijzonder is de waarde van een werk als l'Orgue Mystique te groot om aan deze muziek voorbij te gaan. Zij verdient het om te klinken, en dan liefst op de manier waarop ze door Tournemire is bedoeld: als onderdeel van de liturgie.

NOTEN

- ¹ Die op zijn beurt de opvolger was van César Franck.
- ² In 1930 zijn in de Ste. Clotilde 5 improvisaties van Touremire opgenomen die heden ten dage op cd te horen zijn (Orgues et organistes Français du XXe siècle, EMI 7243 5 74866 2 0) Drie van deze vijf improvisaties zijn gebaseerd op gregoriaanse thema's (Ave maris stella, Victimae paschali en Te Deum). Maurice Duruflé heeft de vijf improvisaties getranscribeerd (ed. Durand). De genialiteit die Tournemire ook als improvisator bezat is evident voor wie deze improvisaties beluistert of uitvoert.
- ³ Norbert Dufourcq (1904-1990) was musicoloog, organist en publicist. Hij was één van de grondleggers van de stichting 'Amis de l'Orgue'.
- ⁴ CD Le chant grégorien retrouvé, S 835.
- ⁵ Tournemire had, in tegenstelling tot bijna al zijn tijdgenoten, niet de gewoonte iedere Hoogmis met een even virtuoos als volumineus orgelgeweld te laten eindigen. Vandaar dat hij zijn naspelen nooit de titel 'Sortie' meegaf. In dat verband is de volgende anecdote vermeldenswaard: toen Tournemire op uitnodiging van André Marchal de Mis in de St. Gervais speelde en hij het naspel zacht eindigde deelde een genodigde hem mee: 'Monsieur Tournemire, c'est la Sortie!' Waarop Tournemire zei: 'Eh bien. Sortez!'
- ⁶ Onlangs is een cd verschenen (label Prestare) waarop Tjeerd van der Ploeg de afleveringen 3, 4, 6 en 7 uit l'Orgue Mystique speelt.

Gemma Coebergh studeerde orgel bij Albert de Klerk en is diens opvolgster aan de Sint Jozephkerk in Haarlem, waar sinds de jaren dertig van de vorige eeuw de traditie van gregoriaanse zang in de Hoogmis levend is gebleven.

<i>Aflevering</i>	<i>Titel</i>	<i>Nieuwe Graduale</i>
01	Dominica III Adventus	
Introitus	Gaudete in Domino	Identiek, A,B,C
Offertoire	Benedixisti	Idem
Communion	Dicite: pusillanimes	Idem
02	Immaculata Conceptio Beatae Mariae Virginis	
Introitus	Gaudens gaudebo	Identiek, A,B,C
Offertoire	Ave Maria	Idem
Communion	Gloriosa dicta sunt de te	Idem
03	Nativitas D.N.J.C.	
Introitus	Puer natus est	Identiek, A,B,C
Offertoire	Tui sunt coeli	Idem
Communion	Viderunt omnes	Idem
04	Dominica infra octavam Nativitatis	
Introitus	Dum medium silentium	Dominica II post Nativitatem
Offertoire	Deus enim firmavit	In Nativitate Domini, Ad Missam in aurora
Communion	Tolle puerum	Sanctae Familiae
05	Circumcisio Domini	
Introitus	Puer natus est	In Nativitate Domini, Ad Missam in die
Offertoire	Tui sunt coeli	Idem
Communion	Viderunt omnes	Idem
06	Sanctissimi nominis Jesu	
Introitus	In nomine Jesu	S.Ignatii de Loyola
Offertoire	Confitebor tibi	Tempus Quadragesimae, Hebdomada V
Communion	Omnes gentes quascumque fecisti	Niet in NG
07	Epiphania Domini	
Introitus	Ecce advenit	Identiek, A,B,C
Offertoire	Reges Tharsis	Idem
Communion	Vidimus stellam	Idem
08	Dominica I post Epiphaniam	
Introitus	In excelso throno	Tempus per annum, Hebdomada I,A,B,C
Offertoire	Jubilate Deo	Idem
Communion	Fili, quid fecisti	Sanctae Familiae

CHARLES TOURNEMIRE: l'Orgue Mystique (vervolg)

<i>Aflevering</i>	<i>Titel</i>	<i>Nieuwe Graduale</i>
09	Dominica II post Epiphaniam	
Introitus	Omnis terra adoret te	Tempus per annum, Hebdomada II, A, B, C
Offertoire	Jubilate Deo	Idem
Communion	Dicit Dominus	Idem
10	Dominica III post Epiphaniam	
Introitus	Adorate Deum	Tempus per annum†: Hebdomada III, C
Offertoire	Dextera Domini	Tempus per annum†: Hebdomada III, A, B, C
Communion	Mirabantur omnes	Tempus per annum: Hebdomada III, A
11	Purificatio B.M.V.	
Introitus	Adorate Deum	Tempus per annum†: Hebdomada XIV, A, B, C
Offertoire	Diffusa est	Commune B.M.V.
Communion	Responsum accepit Simeon	In praesentatione Domini
12	Dominica in Septuagesima	
Introitus	Circumdederunt me	Tempus Quadragesimae, Hebdomada IV, Sabbato
Offertoire	Bonum est confiteri Domino	Tempus per annum†: Hebdomada IV, A, B, C
Communion	Illumina faciem tuam	Idem
13	Dominica in Sexagesima	
Introitus	Exsurge	Tempus Quadragesimae, Hebdomada II, feria tertia
Offertoire	Perfice gressus meos	Tempus per annum: Hebdomada V, A, B, C
Communion	Introibo ad altare Dei	Idem
14	Dominica in Quinquagesima	
Introitus	Esto mihi in Deum	Tempus per annum: Hebdomada VI, A, B, C
Offertoire	Benedictus es Domine	Idem
Communion	Manducaverunt	Idem
15	Laetare	
Introitus	Laetare Jerusalem	Identiek, A, B, C
Offertoire	Laudate Dominum	Idem
Communion	Jerusalem quae aedificatur	Tempus per annum: Hebdomada XXIV
16	Sabbatum Sanctum	
Offertoire	Alleluia mode 8	Identiek, A, B, C
Communion	Alleluia mode 6	Idem

<i>Aflevering</i>	<i>Titel</i>	<i>Nieuwe Graduale</i>
17	Dominica Resurrectionis	
Introitus	Resurrexi	Identiek, A,B,C
Offertoire	Terra tremuit	Idem
Communion	Pascha nostrum	Idem
18	Quasimodo	
Introitus	Quasimodo geniti infantes	Tempus Paschale, Hebdomada II, A,B,C
Offertoire	Angelus Domini	Idem
Communion	Mitte manum tuam	Idem
19	Dominica II post Pascha	
Introitus	Misericordia Domini	Tempus Paschale, Hebdomada III, A,B,C
Offertoire	Deus, Deus meus	Tempus Paschale, Hebdomada IV, A,B,C
Communion	Ego sum pastor bonus	Idem
20	Dominica III post Pascha	
Introitus	Jubilate Deo omnis terra	Identiek
Offertoire	Lauda anima mea Dominum Modicum et non videbitis me	IdemCommunion Tempus Paschale, Hebdomada VI, Feria 5
21	Dominica IV post Pascha	
Introitus	Cantate Domino	Tempus Paschale, Hebdomada V, A,B,C
Offertoire	Jubilate Deo universa terra	Tempus Paschale, Hebdomada V, A,B,C
Communion	Dum venerit Tempus Paschale,	Hebdomada VI, Feria 3
22	Dominica V post Pascha	
Introitus	Vocem iucunditatis	Tempus Paschale, Hebdomada VI, A,B,C,
Offertoire	Benedicite gentes	Idem
Communion	Cantate Domino	Tempus Paschale, Hebdomada III, B
23	In Ascensione Domini	
Introitus	Viri Galilaei	Identiek, A,B,C
Offertoire	Ascendit Deus	Identiek, B
Communion	Psallite Domino	Identiek, C
24	Dominica infra octavam Ascensionis	
Introitus	Exaudi Domine	Tempus Paschale, Hebdomada VII, A,B,C
Offertoire	Ascendit Deus	Idem
Communion	Pater cum essem	Idem

<i>Aflevering</i>	<i>Titel</i>	<i>Nieuwe Graduale</i>
25	In festo Pentecostes	
Introitus	Spiritus Domini	Identiek, A,B,C
Offertoire	Confirma hov deus	Idem
Communion	Factus est repente	Idem
26	In festo Sanctissimae Trinitatis	
Introitus	Benedicta sit	Identiek, A,B
Offertoire	Benedictus sit	Idem, A,B,C
Communion	Benedicimus Deum	Idem, A,C
27	In festo Corporis Christi	
Introitus	Cibavit eos	Identiek, A,B,C
Offertoire	Sacerdotes Domini	Niet in NG
Communion	Quotiescumque	Niet in NG
28	Sacratissimi Cordis Jesu	
Introitus	Miserebitur	Niet in NG
Offertoire	Benedic anima mea	Tempus per annum, Hebdomada XXXI, A,B,C
Communion	Improperium	Niet in NG
29	Dominica IV post Pentecosten	
Introitus	Dominus illuminatio mea	Tempus per annum, Hebdomada X, C
Offertoire	Illumina oculos meos	Idem, A,B,C
Communion	Dominus firmamentum meum	Idem, C
30	Dominica V post Pentecosten	
Introitus	Exuadi Domine	Tempus per annum, Hebdomada XI, A,B,C
Offertoire	Benedicam Dominum	Idem
Communion	Unam petii Idem	
31	Dominica VI post Pentecosten	
Introitus	Dominus fortitudo	Tempus per annum, Hebdomada XII, A, B, C
Offertoire	Perfice gressus meos	Idem
Communion	Circuibo et immolabo	Idem, B
32	Dominica VII post Pentecosten	
Introitus	Omnes gentes	Tempus per annum, Hebdomada XIII, A, B, C
Offertoire	Sicut in holocausto	Idem
Communion	Inclina aurem tuam	dem, B,C
33	Dominica VIII post Pentecosten	
Introitus	Suscepimus Deus	Tempus per annum, Hebdomada XIV, A,B,C
Offertoire	Populum humilem	Idem
Communion	Gustate et videte	Idem

<i>Aflevering</i>	<i>Titel</i>	<i>Nieuwe Graduale</i>
34	Dominica IX post Pentecosten	
Introitus	Ecce Deus	Tempus per annum, Hebdomada XVI, A,B,C
Offertoire	Justitiae Domini	Idem
Communion	Qui manducat	Tempus per annum, Hebdomada XV, A,B,C
35	In Assumptione B.M.V.	
Introitus	Gaudeamus omnes	Identiek
Offertoire	Assumpta est Maria	Idem
Communion	Optimam partem	Tempus per annum, Hebdomada XVI, C
36	Dominica X post Pentecosten	
Introitus	Dum clamarem	Tempus per annum, Hebdomada XV, B, C
Offertoire	Ad te Domine levavi	Tempus per annum, Hebdomada XV, A,B, C
Communion	Acceptabis sacrificium	Tempus per annum, Hebdomada XVI, A, B
37	Dominica XI post Pentecosten	
Introitus	Deus in loco sancto	Tempus per annum, Hebdomada XVII, A, B, C
Offertoire	Exaltabo te	Tempus per annum, Hebdomada XVII, A, B, C
Communion	Honora Dominum	Tempus per annum, Hebdomada XVII, B
38	Dominica XII post Pentecosten	
Introitus	Deus in adiutorium	Tempus per annum, Hebdomada XVIII, B, C
Offertoire	Precatus est Moyses	Tempus per annum, Hebdomada XVIII, A, B
Communion	De fructu operum tuorum	Tempus per annum, Hebdomada XXI, A, B, C
39	Dominica XIII post Pentecosten	
		Tempus per annum, Hebdomada XIX, A, B, C
Introitus	Respice Domine	
Offertoire	In te speravi	Tempus per annum, Hebdomada XIX, A, B, C
Communion	Panem de coelo	Tempus per annum, Hebdomada XVIII, A, B, C

CHARLES TOURNEMIRE: l'Orgue Mystique (vervolg)

<i>Aflevering</i>	<i>Titel</i>	<i>Nieuwe Graduale</i>
40	Dominica XIV post Pentecosten	
Introitus	Protector noster	Tempus per annum, Hebdomada XX, A, B, C
Offertoire	Immitet Angelus	Tempus per annum, Hebdomada XX, A, B, C
Communion	Primum quaerite	Tempus per annum, Hebdomada XXI, C
41	Dominica XV post Pentecosten	
Introitus	Inclina Domine	Tempus per annum, Hebdomada XXI, A, B, C
Offertoire	Exspectans exspectavi	Tempus per annum, Hebdomada XXI, A, B, C
Communion	Panis quem ego dedero	Tempus per annum, Hebdomada XIX, A, B
42	Nativitas BMV	
Introitus	Salve sancta parens	Identiek
Offertoire	Beata es Virgo Maria	Idem
Communion	Beata viscera	Idem
43	Dominica XVI post Pentecosten	
Introitus	Miserere mihi	Tempus per annum, Hebdomada XXII, A, B, C
Offertoire	Domine in auxilium	Tempus per annum, Hebdomada XXII, A, B, C
Communion	Domine memorabor	Tempus per annum, Hebdomada XXI, B, C
44	Dominica XVII post Pentecosten	
Introitus	Justus es Domine	Tempus per annum, Hebdomada XXIII, A, B, C
Offertoire	Oravi Deum meum	Tempus per annum, Hebdomada XXIII, A, B, C
Communion	Vovete et reddite	Tempus per annum, Hebdomada XXIII, A, B, C
45	Dominica XVIII post Pentecosten	
Introitus	Da pacem	Tempus per annum, Hebdomada XXIV A, B, C
Offertoire	Sanctificavit Moyses	Tempus per annum, Hebdomada XXIV, A, B
Communion	Tollite hostias	Tempus per annum, Hebdomada XXIV, A

<i>Aflevering</i>	<i>Titel</i>	<i>Nieuwe Graduale</i>
46	Dominica XIX post Pentecosten	
Introitus	Salus populi	Tempus per annum, Hebdomada XXV, A, B, C
Offertoire	Si ambulavero	Tempus per annum, Hebdomada XXV, A, B, C
Communion	Tu mandasti	Tempus per annum, Hebdomada XXV, A, B, C
47	Dominica XX post Pentecosten	
Introitus	Omnia quae fecisti	Tempus per annum, Hebdomada XXVI, B, C
Offertoire	Super flumina Babylonis	Tempus per annum, Hebdomada XXVI, A, B, C
Communion	Memento verbi	Tempus per annum, Hebdomada XXVI, A, B, C
48	Festum Omnium Sanctorum	
Introitus	Gaudeamus omnes	Identiek
Offertoire	Justorum animae	Idem
Communion	Beati mundo corde	Idem
49	Dominica XXI post Pentecosten	
Introitus	In voluntate tua	Tempus per annum, Hebdomada XXVII, A, B, C
Offertoire	Vir erat in terra	Tempus per annum, Hebdomada XXVII, A, B, C
Communion	In salutari tuo	Tempus per annum, Hebdomada XXVII, A, B, C
50	Dominica XXII post Pentecosten	
Introitus	Si iniquitates	Tempus per annum, Hebdomada XXVIII, A, B, C
Offertoire	Recordare mei	Tempus per annum, Hebdomada XXVIII, A, B, C
Communion	Ego clamavi	Tempus per annum, Hebdomada XXVIII, A, B, C
51	Dominica XXIII post Pentecosten	
Introitus	Dicit Dominus	Tempus per annum, Hebdomada XXXIII, A, B, C
Offertoire	De profundis	Tempus per annum, Hebdomada XXXIII, A, B, C
Communion	Amen dico vobis	Tempus per annum, Hebdomada XXXIII, A, B, C

Vanaf deze aflevering van het Tijdschrift voor Gregoriaans zal Thomas Op de Coul, werkzaam bij de Centrale Discotheek Rotterdam (CDR), recent verschenen cd's op een rijtje zetten en van kort commentaar voorzien. De code na elke titel verwijst naar het signatuur van de cd in de CDR.

Jubilemus exultantes:

Cattedrale di Parma, sec. XIV-XV.

Ensemble Oktoechos, Schola Gregoriana di Venezia o.l.v. Lanfranco Menga. Tactus TC 100008. Bevat diverse gezangen door het jaar, uit 14e- en 15e-eeuwse handschriften, aanwezig in de Kathedraal van Parma; aandachtig en zorgvuldig gezongen. DJX0877

Christus rex: Chant grégorien.

Hervé Lamy, Choeur Grégorien de Paris, Maitrise du Conservatoire de Toulouse. Jade 699 606-2. De kenmerkende, heldere stem van Lamy is te horen in diverse gezangen, inhoudelijk op diverse koninkrijken gericht: van de Franse koning en het kind in Bethlehem tot de koninklijke intocht in Jeruzalem en het feest van Christus Koning. DJX0879

Europa Cantat 2009

Het driejaarlijkse festival van Europa Cantat vindt in 2009 in Utrecht plaats.

Van 17 juli t.m. 26 juli 2009 worden ongeveer 3000 voornamelijk jonge) deelnemers verwacht. In workshops en ateliers, concerten en andere manifestaties zal er muziek worden gemaakt, in alle genres en soorten. ZIMIHC, huis voor amateurkunst en Kunstfactor (opvolger van Unisono) ondersteunen dit bruisende gebeuren.

Otfrid von Weissenburg (ca.800-870),

Liber evangeliorum: Dichtung und Musik aus der Zeit Karl des Grossen.

Ensemble Officium o.l.v. Wilfried Rombach. Christophorus CHR 77279. Bijzondere opname van een 9e-eeuwse samenvoeging en oud-Duitse vertaling van evangeliefragmenten, door een Duitse monnik.

Lezingen hieruit zijn ingebed in metten en lauden uit de Advents- en Kersttijd.

DJX0878

Dicit Dominus:

Verba Iesu in cantu, Palabras de Cristo en el Canto Gregoriano.

Schola Antiqua o.l.v. Juan Carlos Asensio Palacios. Pneuma PN 910. Bevat mooie uitvoeringen van, onder meer, melodieën uit het nieuwe Antiphonale Monasticum (2005). Centraal staan melodieën op teksten, waar het leven en de woorden van Jezus ter sprake komen.

DJX0883

Bij de Centrale Discotheek Rotterdam vindt u meer dan 300.000 cd's, zo'n 10.000 muziek-dvd's en 300.000 lp's, allemaal te leen. Woont u buiten (de regio) Rotterdam?

Dan kunt u het grootste gedeelte van de muziekcollectie van de Centrale Discotheek lenen via uw eigen bibliotheek, door gebruik te maken van LeenDirect.

Een deel van de muziekcollectie van de Centrale Discotheek Rotterdam is bovendien digitaal en gratis te leen, via DigiLeen.

Alle informatie over de CDR vindt u op de website www.muziekweb.nl

Ontdekkingsstocht op internet

Steeds meer handschriften kunnen op internet geraadpleegd en zelfs met enige moeite gedownload worden. En niet alleen handschriften. Ook universiteiten en andere opleidingsinstituten stellen hun bevindingen van onderzoeken etc. betreffende gregoriaans voor iedereen beschikbaar. Hierna wil ik u, zij het niet volledig, een overzicht geven van m.i. de meest interessante vindplaatsen op internet van gregoriaanse thema's.

Een korte tijd geleden verschenen, zeer interessante website: <http://www.gregofacsimil.net/> als u deze site gevonden heeft ga dan naar: 'manuscripts', daarna naar 'internet et les manuscripts' en tot slot naar 'base de manuscripts internet.exl' U krijgt nu twee mogelijkheden: openen of opslaan van een overzicht van handschriften uit vele richtingen, van velerlei ouderdom en hoedanigheid. Wilt u alles zien dan bent u wel enige dagen bezig.

Een mooie site met alle mogelijkheden van downloaden en afdrukken vind u bij de: Erzbischöfliche Diozezan- und Dombibliothek op de site: <http://www.ceec.uni-koeln.de> ga naar het tabblad 'Handschriften' en zoek tussen de 392 beschikbare handschriften wat van uw gading is. Wilt u iets gericht zoeken kies dan 'Auswahl nach...' U kunt nu een keuze maken naar soort handschrift.

Een must om te bezoeken en zeer interessant is de website van Sankt Gallen. Deze heeft in samenwerking met de hiervoor genoemde Keulse bibliotheek haar handschriften op internet geplaatst. Te vinden bij: <http://www.cesg.unifr.ch/de/index.htm> Ook het alom bekend en veel gebruikte handschrift Ms. 390 en 391 (Hartker) kan naar hartelust geraadpleegd en afgedrukt worden.

Bij <http://www.gregor-und-taube.de/htm/materialien.htm> vindt u een groot aantal gezangen uit het Graduale die volgens de voorstellen van Beiträge zijn gerestitueerd. Alle gezangen zijn in PDF-formaat (gratis) te downloaden.

De website van Willy Schuyesmans is wel bij iedereen bekend maar ik laat niet na ze hier te noemen. te vinden onder: <http://listen.to/plainchant/> Ga naar de Nederlandstalige versie en zoek naar het thema dat u wenst te onderzoeken, maar vergeet zeker niet te kijken naar 'Het gezongen Hooglied'.

<http://publish.uwo.ca/~cantus/> Hier krijgt u de mogelijkheden tot het downloaden van de index van ca. 125 handschriften. Ook het zoeken via het initium naar de vindplaats van gezangen is uitgebreid mogelijk. Lees vooral de toelichting en ga heel veel ontdekken.

De laatste tijd is er enige publiciteit geweest over het Premonstratenser Graduale 'Bellelay' (12e eeuw) Te vinden bij <http://bellelay.enc.sorbonne.fr/> ga in de kopregel naar 'le manuscript' en u kunt het mooie handschrift per bladzijde oproepen en downloaden.

De Latijnse tekst is ernaast geprojecteerd.

<http://143.50.26.142/listpics/listpics.asp?dir=handschriften> biedt toegang tot handschriften van de Universiteit van Graz. Bij een poging een pagina af te drukken zult u ontdekken dat een beveiliging is geïnstalleerd die de pagina weliswaar laat afdrukken, maar wel onleesbaar. Deze beveiliging is uiteraard wel te omzeilen door bv. het programma 'Printkey2000' te gebruiken. Deze website is ook te bereiken, via een omweg bij: **<http://ub.uni-graz.at/sosa/katalog/index.html>** Het voordeel van deze weg is wel dat u een omschrijving van elk handschrift kunt lezen door het nummer van het handschrift in de kop van de pagina in te toetsen. Wilt u een handschrift in bezit krijgen dan kunt u bij de Uni Graz een CD-Rom bestellen.

Interessant is ook: **http://interletras.com/canticum/eng/index1_eng.html**

U bent nu op de site van de Schola Cantorum Bogotensis Via het tabblad 'links' vind u heel veel interessante sites vinden.

Ook heel veel links naar handschriften zijn te vinden bij:

http://home.hetnet.nl/~otto.vervaart/handschriften_me_nl.htm

Werk van de op zeer jonge leeftijd overleden Olger Peter Sandhofe kunt u vinden bij:

<http://www.nocturnale.de/startseite/frame.html>

Zoek hier verder bij 'downloads' etc naar het omvangrijke werk van Sandhofe.

Voor het bestellen van software voor het schrijven van gregoriaans op de computer en ook voor enkele zeer fraaie lettertypes (ook van O.P. Sandhofe) gaat u het beste naar:

<http://www.nocturnale.de/gregorianik/software.html>

Wie zich wil laten informeren over de Ordo van de Getijden kan terecht bij:

<http://www.emmanuelpress.us/downloads/files/preces.pdf>

Heel veel over geschiedenis en inhoud van het gregoriaans is te vinden bij:

<http://stmaterne.blogspot.com> Deze Franse website geeft een overvloed van informatie, mooie plaatjes en heel veel links en andere zijsprongen. Ook heel interessant voor de liefhebbers van de muziek van de Orthodoxie.

http://www.zti.hu/earlymusic?cd-catalogue/CD_list.asp

geeft een lijst van handschriften die op enkele zienswijzen kunt rangschikken om zo te ontdekken waar de opgesomde handschriften te vinden zijn.

Een onuitputtelijke bron van informatie vind u bij: **<http://www.ksbm.oeaw.ac.at/>**

Ik denk dat u hier uren, dagen, weken zult bezig zijn om alle richtingen die u opgestuurd wordt te bestuderen. Laat u eens rondleiden door de Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Tot slot wil ik u laten weten dat deze lijst bepaald nog niet volledig is.

Wie echter al het voorgaande goed heeft bestudeerd, is of al lang gillend weggelopen, of gaat binnenkort afstuderen als Doctor in de Gregorianik.

Ger Steeghs publiceerde onlangs 'Het Gezongen Hooglied' (zie ook de rubriek Forum) en is onder meer uiterst bekwaam in het combineren van het oude gregoriaans met de nieuwste computertechnieken.

Forum - een interactioneel gebeuren

1. 'Beste leden van de redactie'

Via, via en daardoor een tikje laat bereikte ons onderstaande sympathieke brief van Bernard Deheegher, ja die van het Internationaal Gregoriaans Festival van Watou. Wij citeren letterlijk uit zijn handgeschreven (ook hieruit spreekt zijn liefde voor de handschriften) brief:

Telkens als ik een nummer lees, sta ik vol bewondering voor het inhoudelijk sterke karakter van de bijdragen en de boeiende presentatie ervan. Ik wens u allen steeds een verdiende vreugde toe bij het verschijnen van ieder nummer en hoop nog lange jaren te mogen genieten van de verrijking die u mij schenkt.

Bernard Deheegher.

2. Reactie op recensie van het boek 'Het Gezongen Hooglied', een verzameling gregoriaanse gezangen samengesteld en op papier gezet door Ger Steeghs m.m.v. Gerard Löcker en Mathieu Vleugels. De recensie verscheen in nr. 4 van de vorige jaargang en is van de hand van Arnoud Heerings.

Geachte Heer Heerings,

Een reactie op uw artikel in TVG nr. 4 2006 blz. 168, 169.

Uw recensie over ons boek 'Het gezongen Hooglied' begint u met 'Enkele aantekeningen etc.' Uw enkele aantekeningen slepen zich voort over 4 kolommen. Hierbij laat u zien hoe ingevoerd u bent in de vertalingen van de Latijnse teksten van het Hooglied. De uitleg die u geeft is al heel lang bekend, vandaar dat wij discussies, zoals u deze weer aanzwengelt, wensten te voorkomen door een geaccepteerde Bijbelvertaling te gebruiken.

Ik kan u op nog heel veel meer passages wijzen die o.i. een geheel andere vertaling verdienen.

Enkele voorbeelden:

Beginnen wij met Hoofdstuk 1 vers 2: *Osculetur me etc.* Ik voer daar geen tactische vertaling op zoals u het noemt, maar de vertaling van de NBV.

D. Sloet, pastoor te Abcoude, vertaalde dit in 1933 als: Kusse hij mij met een kus zijns monds! Uw boezem toch is beter dan wijn. (de Heilige Boeken van het Oude Verbond, vijfde deel 1933, blz. 220).

Bij zo'n vertaling zou u Hoera roepen. Het is een vertaling die op het groot seminarie te Roermond in de vijftiger jaren werd gebruikt. Dit zou thans niet meer mogelijk zijn. Later gebruikte Pius Drijvers in zijn boek 'Hooglied' de vertaling die ook zo ongeveer in de NBV wordt gebruikt namelijk: 'je liefkozingen zijn heerlijker dan wijn'. Zijn we in de laatste zeventig jaar zoveel preutser geworden? Ook de veelgeprezen Naardense Bijbel (Oussuren) zegt hier: 'Want jouw liefkozingen zijn zoeter dan wijn'. De klap op de vuurpijl is wel de neo-vulgaat die, ineens uitgaande van de gewenste en gebruikelijke vertaling, als Latijnse tekst geeft:

Osculetur me osculo oris sui!

Nam meliores sunt amores tui vino:

Ik noem dit valsheid in geschrifte.

Geef mij dan maar de rechtstreeks uit het Hebreeuws vertaalde tekst van mevr. dr. P. Stoop-Van Paridon. Zij komt na heel veel mitsen en maren en vergelijkingen van tientallen andere vertalingen in haar doctoraalscriptie uiteindelijk toch tot de vertaling 'jouw liefkozingen zijn heerlijker dan wijn'.

Zij kiest na een uitgebreide uitleg voor de abstracte vertaling van 'liefkozingen' i.p.v. 'borsten' Dit doet zij o.a. na vergelijkingen met teksten uit Ez. 23.3, 8, 21 (Stoop 'Het lied der Lieder' blz. 26).

Kijk ook eens naar hoofdstuk 2, vers 12. De vertaling van 'putationis' als 'zangtijd' is natuurlijk volkomen fout. Terecht zegt de eerder genoemde pastoor Sloet hier 'snoei-tijd'

Maar de rechtstreeks uit het Hebreeuws vertaalde tekst geeft: 'Het seizoen van de zangvogel komt aan' (Stoop blz. 535). Ook hier een valsheid in geschrifte in de oude en de neo-vulgaat. Drijvers vertaalt deze zin als 'de zangtijd is begonnen'. Hier zou het goed zijn geweest als de neo-vulgaat zou zijn aangepast aan de Hebreeuwse oertekst.

Begrijpt u nu waarom wij, om discussie te voorkomen, gekozen hebben voor de NBV? Ik wil het hierbij laten. Liever had ik gezien dat u meer aandacht had geschonken aan de opzet en bruikbaarheid voor zangers van onze unieke uitgave: 'Het Gezongen Hoog-
lied'. Door uw uitgebreide uitleg zijn m.i. veel lezers niet meer toegekomen aan uw slotconclusie over ons boek.

Overigens het boek kan nog steeds besteld worden bij:

Ger Steeghs
Mergelweg 20 - 6067 EK Linne
tel. 0475-462435
e-mail: gerst01@planet.nl

G. Steeghs

3. Na het schrijven van het redactionele stukje 'Evangelië' waarmee het vorige nummer van het Tijdschrift voor Gregoriaans opende ontdekte ik dat paus Benedictus XVI in februari een adhortatio (aansporing) over de Eucharistie heeft gepubliceerd onder de titel *Sacramentum Caritatis*. Deze is in zijn geheel (en in acht talen) te lezen op: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/apost_exhortations/index_it.htm

Hierbij voeg ik twee citaten uit deze *adhortatio*.

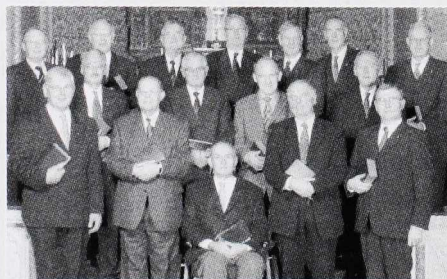
In het eerste zegt de paus dat hij wenst - met respect voor andere tradities - dat het gregoriaans op zijn waarde wordt geschat en gebruikt als de zang die eigen is aan de Romeinse liturgie.

In de tweede spreekt hij over het Latijn en zegt hij dat met name in bijeenkomsten met een internationaal karakter (die steeds vaker voorkomen) het Latijn zou moeten worden gebruikt. Hij pleit ervoor dat toekomstige priesters vanaf hun seminarietijd worden getraind om de Mis in het Latijn te celebreren, en Latijnse gebeden en gregoriaanse gezangen te begrijpen en te gebruiken.

Cantus liturgicus

42. (...)

Cantus veluti liturgiae elementum oportet cum ipsius celebrationis forma societur. (128) Quapropter omnia - in textu, in melodia, in executione - respondere sensui debent celebrati mysterii, partibus ritus liturgicisque temporibus. (129) Denique, diversis consideratis directionibus diversisque traditionibus satis laudabilibus, cupimus, sicut est a Patribus synodalibus petatum, ut aptum detur cantui Gregoriano pondus, (130) veluti cantui liturgiae Romanae proprio. (131)

Tilburgs Gregoriaans Koor

Zondag, 24 juni, 10.30 uur, Mariakerk, Schans, Tilburg.

Zaterdag 9 juli, 18.00 uur, Heuvel, Tilburg.

e-mail: cretariaat@tilburgsgregoriaanskoor.nl

Internet: www.tilburgsgregoriaanskoor.nl

Cogitamus nunc praesertim de celebrationibus quae fiunt tempore coetuum internationalium, nostra aetate usque frequentiorum. Ipsae merito sunt aestimandae. Ad melius ostendendam unitatem et universalitatem Ecclesiae, cupimus commendare suasiones Synodi Episcoporum, consonantes cum normis Concilii Vaticani II: (182) exceptis lectionibus, homilia et oratione fidelium, aequum est ut huiusmodi celebrationes fiant lingua Latina; similiter Latine recitentur orationes pervulgatae (183) Ecclesiae traditionis et forte cantentur quaedam partes in cantu Gregoriano. In universum petimus ut futuri

sacerdotes, inde a Seminarii tempore, ad Sanctam Missam Latine intellegendam et celebrandam nec non ad Latinos textus usurpandos et cantum Gregorianum adhibendum instituantur; neque neglegatur copia ipsis fidelibus facienda ut notiores in lingua Latina preces ac pariter quarundam liturgiae partium in cantu Gregoriano cantus cognoscant. (184)

Als al dit Latijn een beetje te veel is, is de tekst in zeven andere talen (maar niet het Nederlands) te lezen op de website (*telaesitus*) van het Vaticaan.

Albert Koopmans

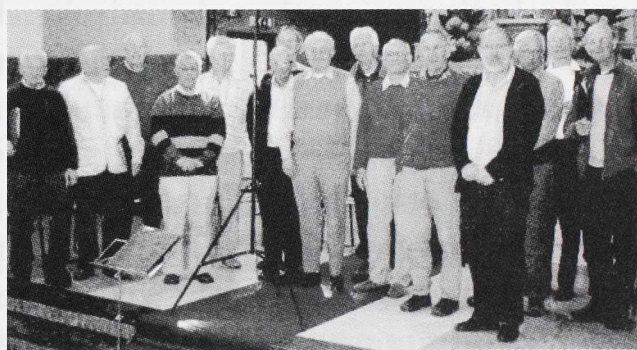
**Schola
van
Amici Cantus
Gregoriani
o.l.v.
Gerrit Hulsink**

Eind april j.l. werden in de parochiekerk van Zaltbommel opnamen gemaakt van de Pinkstergezangen door Studio Elim van de Fraters van Tilburg in het kader van het 'Pinksterproject' (zie pagina 78 bij 'Verwijzing naar Gregoriusblad', laatste alinea's). De leider van de studio, Albert van der Woerd, leider van de Elingroep, lichtte het project toe, daarbij constaterend dat de beweging na Vaticanum II voor een liturgie in de landstaal met bijbehorende muziek in het slop is geraakt.

'Er moeten gewoon meer mensen meedoen, daarom gooien we een steen in de vijver van componisten en tekstschrijvers'.

Daartoe worden nieuwe Pinkstervertalingen-op-muziek uitgetest in de studio en wordt via een website een discussie hieromtrent uitgelokt.

Als ijkmaat worden de gregoriaanse gezangen toegevoegd. Zie te zijner tijd: www.pinksterlied.nl

Verwijzing naar Gregoriusblad 2007 nr. 1

De aflevering opent met een huldeblijk aan het tweetal Harry Valk en Harrie Muskens voor hun jarenlange en trouwe dienst aan de NSGV.

Door de fusie van LCA (Landelijk Centrum voor Amateur-dans), SBA (Stichting Beeldende Amateurkunst), Stichting Schrijven, Theaterwerk NL en Unisono is een nieuw sectorinstituut voor ondersteuning en promotie van amateurkunst tot stand gekomen onder de naam Kunstfactor. De nieuwe organisatie werkt aan een samenleving waarin kunstbeoefening een factor van betekenis is. De functie van beleidsmedewerker r.-k. kerkmuziek wordt vervuld door Siem Groot, van wie in de vorige aflevering van Tijdschrift voor Gregoriaans een interview verscheen.

Onder de titel 'Muziek en Gemeenschap, verkenning aan de hand van vier stellingen' opent Anton Vernooij een serie artikelen die de rol van muziek in dienst van de opbouw van de kerkgemeenschap benadrukt. Het citeren van de vier stellingen moet hier voldoende zijn om de nieuwsgierigheid van de lezer te prikkelen.

Stelling 1: 'Voor de hedendaagse mens is muziek een *way of life*'. Stelling 2: 'Liturgie staat niet meer vast, maar krijgt steeds opnieuw vorm in een heel bepaalde context, sterk gericht op de toehoorders'. Stelling 3: 'Liturgie is *sound-based*, auditief. Met alle gevolgen van dien voor haar beleving en betekenisgeving'. Stelling 4: 'Liturgie is *sound-shaped*, sonoor van vorm. Er is behoefte aan nieuwe authenticiteit van vormen'.

In vervolg op een serie artikelen over wat muziek liturgisch maakt, gaat het blad nader in op een concreet plan ter bevordering van het eigentijdse liturgische gezang: het 'Pinksterproject' van de Studio Elim der Fraters van Tilburg. De fraters, officiëel 'Congregatio Fratrum Beatae Mariae Virginis, Matris Misericordiae', afgekort als CMM, rekenen het van oudsher tot hun taak met jongeren op te trekken. Zo ook de Elimgemeenschap te Tilburg. In mei 2000 werd Studio Elim geopend: een opnamestudio waar (jongeren)koren opnamen kunnen maken en waar nieuwe liturgische muziek ontwikkeld wordt. Twee vaste koren maken er gebruik van: Jongerenkoor Sint Lucas en middenkoor Katharsis.

Albert van der Woerd, leider van Studio Elim, wijst een artikel van J. Hermans in 'Communio', in het Bisdomblad van 's-Hertogenbosch d.d. oktober 2006 kort samengevat, aan als aanleiding van dit project. Hermans noemt vier criteria waaraan een liturgisch gezang moet voldoen: orthodoxe geloofsinhoud, voorrang voor Bijbelse en liturgische inhoud, afstemming op plaats en functie in de liturgie en onderscheid in geadresseerden (voornamelijk gericht op de Vader). Studio Elim is op zich gelukkig met het scheppen van duidelijkheid, maar verbaast zich over het vierde criterium: lijkt dit niet meer een criterium voor gebeden? De criteria gaan ook niet in op de muziek; in andere kerkelijke bronnen wordt het gregoriaans als eerste en voornaamste zang in de liturgie aangewezen. Als één van de kenmerken van het gregoriaans duidt Studio Elim aan: de vocaliteit en dus wordt vocaliteit als criterium toegevoegd.

De tekstgroep van Katharsis wil de drie eerste criteria van Hermans serieus nemen, het vierde laten liggen en uitgaan van Gregoriaans Pinksterrepertoire (de H.Geest als adressant). Inmiddels zijn de processiegezingen van de Pinkstermis door Andries Govaart opnieuw uit het Latijn vertaald, op muziek gezet door Arjan van Baest en Albert van der Woerd en op Taizé-achtige wijze geschikt gemaakt voor processiegang. Middels korendagen worden de gezangen uitgetest. Tevens wordt via een website een discussie uitgelokt over deze nieuwe creaties. De Schola van de Amici Cantus Gregoriani o.l.v. Gerrit Hulsink is gevraagd de gregoriaanse gezangen voor deze website (www.pinksterlied.nl) te verzorgen.

Een tweede broedplaats voor nieuwe liturgische muziek komt van het Titus Brandsma-instituut uit Nijmegen: het project 'Psalmschrift'. Hiermee wil men de psalmen toegankelijk maken door vertaling, toelichting en actualisering. Het project staat onder leiding van Kees Waaijman en Laetitia Aarnink. Aan elke psalm wordt een katern van 16 pagina's gewijd, er zijn er (Kok, Kampen) inmiddels 62 verschenen. De psalmen worden neergezet als 'ervaringswegen': ooit door mensen zó intens gegaan dat ze deze concrete vorm kregen. Ieder die ze her-ervaart, ziet lezend hun zeggingskracht, wordt vierend hun ruimte binnen gevoerd en geeft levend handen en voeten aan hun bewogenheid. Elke viering bevat een openingslied, de psalm en het slotlied, onderbroken door stilte, lezing en gebed. De teksten zijn van Kees Waaijman, de melodieën van de hand van diverse componisten: Chris Fictoor, Ad de Keyzer, Jan Egberink, Joeke Klein Bog, Dick Koomans en Valentijn Smit; per psalmviering zijn de gezangen door één en dezelfde componist gemaakt.

-bespreking

Hemelvaart volgens Hartker:

Live in Leipzig

Met uitzondering van festivalopnamen zijn live-cd's door gregoriaanse ensembles vrij zeldzaam. Eigenlijk is het jammer dat niet meer ensembles zich hieraan wagen: een live-opname is de meest getrouwe weergave van een concertuitvoering en -ervaring. De betere live-opnamen overtreffen studio-opnamen vaak in spontaniteit en in de unieke spanning en ontlading van het ogenblik. Bij minder goede live-uitvoeringen die toch op cd belanden denk je dan weer: 'gelukkig dat er kan worden geknipt en geplakt'. De voorliggende opname behoort duidelijk tot de eerste categorie.

De inmiddels vierde cd van het in Amsterdam gevestigde ensemble Gregoriana bevat een live-opname van het concert van 6 mei 2005 in de Emmauskirche in Leipzig.

'Live' wordt hier vrij letterlijk genomen, inclusief gekuch en geschuifel bij het binnenkomen van het publiek, terwijl de klokken op de achtergrond weerklinken: je bent meteen in medias res. Ook het applaus, en zelfs het obligate openings- en slotwoord werden mee opgenomen.

Het programma bestaat uit een selectie van gezangen uit de metten voor Hemelvaart: het invitorium, drie antifonen uit de eerste nocturne, alle (tien) responsoria uit het monastieke officie, en het Te Deum. Een pluspunt is dat de structuur van de metten in grote lijnen werd bewaard: het frame wordt gevormd door de responsoria van de drie nocturnes, telkens voorafgegaan door één antifofoon met psalm; het geheel wordt ingeleid door het invitorium, en afgesloten met het Te Deum.

De nocturnes worden verder van elkaar gescheiden door twee orgelwerken, respectievelijk de *Méditation* van Marcel Duruflé, en *Le jardin suspendu* van Jehan Alain.

Zoals de beknopte toelichting vermeldt, werden de drie psalmen genomen uit de complete; de lezingen werden weggelaten. De bron voor tekst en muziek is het antifonarium van Hartker (Sankt Gallen, Stiftsbibliothek, 391, f. 67-70). Wanneer af en toe eens van Hartker wordt afgeweken, gaat het meestal om details. Zo luidt de tekst van het invitorium 'Alleluia, Regem Dominum ascendentem in caelum', terwijl in het handschrift op f. 67 'in celos' staat. Verder worden de gezangen niet helemaal in de liturgische volgorde gebracht. Dat mag natuurlijk, het gaat tenslotte om een concertopname. Het zou mij interesseren om te weten waarom de keuze is gevallen op drie antifonen uit de eerste nocturne, in de plaats van telkens één antifofoon uit elke nocturne. Is het omdat de drie gekozen antifonen alle drie gebaseerd zijn op dezelfde 'type'-melodie (Gevaerts *thème* 29)? Dat brengt natuurlijk een zekere eenheid tot stand. Hieruit, en uit veel andere aspecten, blijkt de grote zorg, en een feeling voor stijl en sfeer waarmee het programma en de uitvoering ervan zijn gerealiseerd. De zang is erg verzorgd, met een mooie en homogene ensembleklank. Bijzonder bekoorlijk is Gregoriana's mooie uitvoering van het quilisma, dat steeds als een kleine triller wordt gezongen. Over het algemeen blijft het ensemble trouw aan de opvattingen van de semiologie. Af en toe lijkt de stroom van de melodie te stokken bij de meer expressieve noten, waar een meer 'organische' overgang tussen vlotte en expressieve neumen misschien mooier was geweest (bv. op 'super celos Deus', in de eerste antifofoon *Elevata* est). De psalmodie is verzorgd en met aandacht voor de tekst gebracht; opvallend zijn de kleine ritardandi bij *mediatio* en *terminatio* die deze midden- en slotcadenzen na ver-

loop van tijd een beetje stereotiep doen klinken.

Pièces de résistance in de metten zijn uiteraard de responsoria, waarvan de rijkdom voor veel ensembles nog onbekend en onbetreden terrein is. Gregoriana kan deze stukken gemakkelijk aan, en zingt ze erg verzorgd. Niettemin blijft de luisteraar een beetje op zijn honger zitten. Want hoewel er met kennis van zaken en goede stemmen wordt gezongen, klinkt het soms wat braafjes, terwijl de zangers zich gerust een tikje meer avontuur en risico mogen en kunnen permitteren. De verzen worden gezongen naar de versie van het handschrift, en ook hier gebeurt dit erg netjes, maar had het af en toe met wat meer 'panache' gemogen. In enkele responsoria wordt het vers door een solist gezongen, wat een aangename afwisseling brengt.

Het boekje bij de cd bevat de volledige teksten van de gezangen in het Latijn en in Duitse vertaling. Luisteraars die graag wat meer context krijgen bij het repertoire en de uitvoeringswijze zullen misschien betreuren dat de toelichting bij de gezangen zich beperkt tot vijf lijntjes tekst, waarin enkel de keuze van de psalmen en de responsoria wordt toegelicht. Een bijzonder fijne verrassing is dan weer dat de muzikale tekst van drie responsoria (*Exaltare Domine*, *Ascendens in altum* en *Ponit nubem*) is meegegeven, in de door dirigent Geert Maessen gepromote Fluxusnotatie, die poogt de finesses van de Sankt-Gallen-neumen in een diastematisch vierlijnenschrift weer te geven. Kort samengevat: een misschien wat risicoloze, maar bijzonder verzorgde uitvoering van een prachtig repertoire. Een onmiskenbare verrijking voor elke collectie.

Pieter Mannaerts

Vokalensemble Gregoriana. Live in Leipzig - [GregoDisc-03, 2006] - cd uitgegeven in eigen beheer - € 12,50 - www.gregoriana.nl

Verslag Jongenskoor Dubna uit Rusland.

Jongenskoor 'Dubna' uit Dubna, 130 km. ten noorden van Moskou bezit een schoolkoor en tevens een koorschool voor jongens en jonge heren van wereldniveau, vergelijkbaar met de Wiener Sängerknaben en hoger. Het bracht dinsdag 27 maart een bezoek aan het Beiaard- en Natuurmuseum in Asten na een rit van meer dan 2500 km. Het was op rondreis door West-Europa met concerten in Berlijn, Stuttgart, Heerlen en Deurne. Het was uitgenodigd door de Duitse en Nederlandse Pueri Cantores en het verbleef in gastgezinnen in Deurne en omgeving.

In Deurne had men voor drie dagen een programma gemaakt met vijf concerten en diverse ontspanningsmogelijkheden. Zodoende stond Asten ook op de lijst en de jongens hebben zich met twee Engelse gidsen en twee Russisch sprekende tolken in het museum goed verstaanbaar kunnen maken. Verder is in Dubna is nog niet zo lang geleden een carillon geplaatst voor de koorschool door een andere klokkengieterij, niet uit Asten maar uit Aarle-Rixtel. Zodoende waren de jongens uiterst geïnteresseerd.

De jongens waren op maandag 26 maart aangekomen in het Hofke van Marijke en afgehaald door de diverse gastouders. 's Avonds was er al een mis met veel moderne Russische gezangen in de St. Williborduskerk, waarna een concert, dat werd ingeleid met semiologisch gregoriaanse gezangen uit de vroege Middeleeuwen door Heleen Keller en Wim Boerekamp en voortgezet met veel prachtige folkloristische gezangen door het sublieme jongenskoor.

Na het museumbezoek in Asten landde men aan bij een veeboer met twee melkrobots in Vlierden, een excursie in een molen in Liessel en ook te gast bij een boer met kleine biggetjes en skelters. Een bezoek aan een verzorgingstehuis stond op het programma in Sevenum.

Verder aldaar een gezongen mis en een concert, dat ingeleid werd door een gemengd gregoriaans kerkkoor uit Sevenum o.l.v. Wim Boerekamp. Ook hier oogstte het koor ontzettend veel applaus.

De volgende dag bracht het koor een bezoek aan het N.M.E.C.-Centrum in Deurne, het P.S.V. stadion in Eindhoven en er werd tijd gegund om hun souvenirs in te slaan, want daar had men al die dagen nog geen tijd voor gehad. In de late middag nog een concert in het bejaardenhuis van Venray en een concert aldaar in de grote kerk van St. Petrus Banden met een inleiding van het regionaal gemengd gregoriaans koor Carmina Servata uit Noord-Limburg o.l.v. Wim Boerekamp. Ook hier niets dan lof over het Russische gezelschap, dat met jongens van 4 jaar al vroeg met zingen begint. Tevens met het leren bespelen van instrumenten en daarbij ook individueel door een zangpedagoog nog worden geschoold, om ook solistisch te kunnen optreden. De koorschool telt 400 leerlingen en treedt op in vele grote steden van Rusland en vele landen daarbuiten.

Donderdag 29 maart is men vertrokken en op zaterdagavond pas na een lange reis aangekomen in de thuishaven met vele ervaringen rijker. De organisatie was in handen van Wim Boerekamp, oud-dirigent van koorschool De Morgenster en jongens-herenkoor Deurne '67, dat destijds ook vele koorreizen heeft gemaakt, en wel namens de organisatie Pueri Cantores in Nederland, waarvan ongeveer een 15-tal goede kinderkoren lid zijn uit het hele land. Verder werd het gregoriaans door het publiek erg gewaardeerd. Er is een spreekwoord dat zegt: Goede wijn behoeft geen krans.

Wim Boerekamp

Mededelingen

Van de redactie: de redactie houdt zich aanbevolen voor aankondigingen van gregoriaanse zang, mits deze van minstens regionaal belang zijn en volledig zijn betreffende tijd- en plaatsaanduiding, eventuele entreegelden en een adres voor verdere informatie. U kunt de kopij mailen, liefst per bijlage in Word, naar de redactie.

Allen geslaagd Specialisatiecursus Utrecht

De tweejarige cursus onder auspiciën van Kunstfactor te Utrecht, onder leiding van Hans Leenders is bijzonder succesvol afgerond: iedereen is geslaagd. De redactie feliciteert hen en de hele kring van liefhebbers van gregoriaans met deze aanwinst.

Academie Amici Cantus Gregoriani

Op 7 mei j.l. voerden pastoor Alfons Kurris en diaken Régis de la Haye, beiden verbonden aan de oudste kerk van de bisschopstad Maastricht, ons terug naar de post-Karolingische tijd rond 900. Bisschop Stefanus van Luik, de bisschopszetel van zijn voorganger Lambertus verplaatst naar Luik, was cultureel en politiek een zeer invloedrijk figuur in zijn tijd. Hij componeerde de officies van Triniteitfeest, Lambertus en Hervinding van de Stefanus-reliëken. De notaties stammen van een 10de eeuws handschrift uit midden-Frankrijk, Sankt Gallen (Hartker), Beneventum en Aken, deels dus vlak na de geboorte van de melodieën! De combinatie van de historische en musicologische deskundigheid van beide heren, uiterst plezierig aangevuld vanuit het auditorium door opmerkingen van pater Hollaardt, leverde een fascinerende dag op. In de komende afleveringen zal deze inleiding in dit tijdschrift verschijnen. De volgende academiedag, 22 okt. a.s., mogen we wederom begroeten onze hooggeleerde oosterbuur Stefan Klöckner uit Essen, wellicht over 'tekstinterpretatie in het licht van de Patristiek'.

Universa Laus

Deze internationale studiegroep komt jaarlijks bijeen om met elkaar de ontwikkelingen op het terrein van de muziek in de liturgie te bestuderen. Dit jaar vindt het congres plaats te Bratislava, Slowakije, van 20 tot 25 augustus 2007.

STUDIEGROEP GREGORIAANS OOSTERHOUT zoekt

muzikaal leid(st)er/dirigent(e)

Wij zijn een groep (ongeveer 10) enthousiaste mannen uit Oosterhout (NB) en omgeving. We stellen ons ten doel gregoriaans te zingen waarbij we zoeken naar oorspronkelijke manieren van uitvoeren. Lange tijd hebben we dat gedaan onder de bezielende leiding van de Utrechtse musicologe Ike de Loos. Ike kon om persoonlijke redenen niet langer de muzikale leiding van de groep op zich nemen en daarom zijn we op zoek naar een muzikaal leid(st)er/dirigent(e).

De groep stelt zich voor ongeveer twee maal per jaar een uitvoering te geven. Zij wil dat projectmatig oppakken:

- De groep zoekt samen met degene die de muzikale leiding heeft een thema uit.
- De muzikale leider zoekt de daarbij behorende muziek.
- De groep gaat op zoek naar een uitvoeringsmogelijkheid.
- De groep, de muzikale leider en de uitvoeringsverantwoordelijke bepalen de uitvoeringsdatum en setting.
- De groep en de muzikale leider plannen het benodigde aantal repetities en de data voor de repetities.

Wij repeteren tot op heden in het gebouw van de Mariakerk te Oosterhout (NB).

Mocht U belangstelling hebben ons de muzikale weg te wijzen dan kunt U contact opnemen met:
C.H.L.M. Reyntjes
telefoon 06-30057484 of per e-mail:
cees.dorine.reyntjes@planet.nl

Musica Sacra Maastricht

Musica Sacra Maastricht 2007

Van vrijdag 21 tot en met zondag 23 september 2007 speelt de 24e editie van Musica Sacra Maastricht weer in de meest Bourgondische stad van Nederland. Topmuziek uit alle tijden, film, eigentijds theater, moderne dans, exposities, lezingen en excursies verleiden de ware liefhebber om de ontdekkingsreis van het festival mee te beleven langs 'Visioenen van Eeuwigheid', het Festivalthema van 2007.

Met al zijn kracht verzet de mens zich tegen zijn vergankelijkheid en de angst dat zijn leven werkelijk eindig is.

Niemand biedt hem zekerheid, want 'van de eeuwigheid heeft nog niemand verslag gedaan'. De mens fantaseert verder en vindt steun in geloof en filosofie.

Zo bieden hem de Hemel, het Paradijs, het Nirwana, de Eeuwige Jachtvelden, Luilekkerland, het Elysium, de Onderwereld, de Hel, het 'infinito nero' of de gedachte van reïncarnatie de troost om de zwaarte van het aardse bestaan te trotseren.

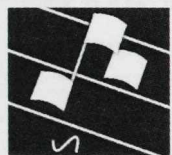
Musica Sacra Maastricht verkent de glorie van het hiernamaals en toont in muziek en andere beelden die Visioenen van Eeuwigheid.

Op dit moment is nog niet bekend of en zo ja, welke gregoriaanse gezangen zullen klinken; zodra hierover nader nieuws bekend wordt, zullen we u daarover berichten.

Vanaf 1 juli is de festivalflyer beschikbaar en openen we de festivalsite

www.musicasacramaastricht.nl.

Belangstellenden kunnen mailen voor meer informatie info@musicasacramaastricht.nl

TWEEDE

Nederlands Gregoriaans Festival

In het weekend na Pinksteren, op **17 en 18 mei 2008**, wordt het tweede **Nederlands Gregoriaans Festival** gehouden, zeer waarschijnlijk weer in Ravenstein. De artistieke leiding, Jeroen Felix en Martien van Woerkom, wil aan dit festival nadrukkelijk de uitstraling meegeven van Jong en Puur. Het is daarom de bedoeling om ook groepen en ensembles van jongeren zich te laten horen, op welke wijze dan ook. Hoe? Daar wordt over nagedacht, dat mag best wat speels zijn.

Om ideeën te genereren voor de invulling van dit festival, wordt graag gebruik gemaakt van ons medium, het Tijdschrift: heeft u, lezer(es), suggesties voor ons festival, geef deze dan door via onze rubriek 'FORUM' of aan onderstaand adres van Paul Horbach. Zoals bekend, gaat het bij dit festival niet uitsluitend om gregoriaans sec, maar zeker ook om allerlei dwarsverbindingen te tonen en te laten ervaren tussen het gregoriaans en andere culturele en spirituele uitingen.

Paul Horbach: 'gregoriaansfestival' gregoriaansfestival@hetnet.nl

Wijziging abonnementtarieven (zie ook binnenkaft)

Met ingang van deze jaargang zijn de tarieven enigszins naar boven bijgesteld:

Voor Nederlandse abonnees: € 26,=

Voor Belgische abonnees: € 28,=

Overig buitenland € 30,=

Koor (toezending 3 stuks per editie) € 49,=

Studenten € 13,=

Studenten cursus gregoriaans Dongen € 14,=

Zesde 'Internationaler Sommerkurs Gregorianik'

De zesde zomercursus te Essen vindt dit jaar plaats van 29 juli tot 5 augustus 2007, uiteraard wederom aan de Folkwang Hochschule en onder leiding van prof. dr. Stefan Klöckner. Er wordt aandacht besteed aan stemvorming (Maria Jonas), Modologie, diastematische handschriften en dirigeren (Stefan Klöckner) en Jörg Stephan Vogel).

Naast meerdere vieringen is er ook een avondprogramma (Internet, herkomst gregoriaanse teksten, schatkamerbezoek Essener Dom) en een bijzonder concert: het 'Elisabeth-officie' o.l.v. Maria Jonas.

Men kan ook afzonderlijke dagen bezoeken.

Voor verdere informatie:

Folkwang Hochschule Essen/Fachbereich 2,
Klemensborn 39, 45239 Essen (Werden).

Tel. 0201/4903-116, Fax -288.

E-mail: gregorianik@folkwang-hochschule.de

Website: <http://www.folkwang-hochschule.de/>

Wob/de/view/class198_id6029-mozilla.html

Promotie in het vak 'Gregorianik' mogelijk in Essen

Bij dezelfde adressen als hierboven kan men meer informatie krijgen over de vele studiemogelijkheden die onder leiding van Stefan Klöckner in Essen geboden worden.

Schola Cantorum van het Ward Instituut

De ruim 30 leden van de Schola komen uit alle windstreken van Limburg en Brabant. Het zijn enthousiaste zangers van het gregoriaans, die allen vertrouwd zijn met de semiologie.

De Schola werd in 1964 opgericht door Jos Lennards, directeur van het voormalig Ward-Instituut. Vanaf 1979 werd de muzikale leiding van het koor in handen gelegd van Louis Krekelberg. Hij studeerde aan het conservatorium te Maastricht en behaalde in 1962 de akte Schoolmuziek. Om zich op het gebied van de koormuziek te specialiseren, volgde hij diverse opleidingen in binnen- en buitenland. Vanaf de oprichting in 1964 is hij lid van de Schola.

Hij besteedt bij de interpretatie van de gezangen sterk aandacht aan de verworvenheden van de semiologie, de wetenschap die de muzikale betekenis van de oude gregoriaanse handschriften tracht te achterhalen. Louis Krekelberg is inmiddels een alom gewaardeerd expert hierin.
internet: www.schola-cantorum.nl

Zondag, 17 juni, 11.00 uur, in de Ned. Herv. Sint Martinuskerk te Rijswijk (Gld.), ter op-
luistering van de liturgieviering, voor te gaan door da. G. van der Velde, met orgelbegeleiding van Rob van Haarlem. Voor het koor een unieke gebeurtenis, waarnaar verwachtingsvol wordt uitgekeken.

Zondag, 7 oktober, 10.00 uur, in de St. Willibrorduskerk te Geijsteren: eucharistie van de Zondag, celebrant dr. W. van Kempen.

Zondag 23 december, 15.00 uur in de kapel

In 't Zand te Roermond: kerstconcert m.m.v.

het Dietsch Vocaal Ensemble o.l.v. Hans Kroonenburg.

Dietsch Vocaal Ensemble

juli-augustus-september 2007 (C-jaar)

Zondag 1 juli
Dertiende Zondag door het jaar

Zondag 8 juli
Viertiende Zondag door het jaar

Zondag 15 juli
Vijftiende Zondag door het jaar

Zondag 22 juli
Zestiende Zondag door het jaar

Zondag 29 juli
Zeventiende Zondag door het jaar

Zondag 5 augustus
Achtttiende Zondag door het jaar

Maandag 6 augustus
Gedaanteverandering van de Heer (Feest)

Zondag 12 augustus
Negentiende Zondag door het jaar

Woensdag 15 augustus
Maria Tenhemelopneming (Hoogfeest)

Zondag 19 augustus
Twintigste Zondag door het jaar

Zondag 26 augustus
Een-en-twintigste Zondag door het jaar

Zondag 2 september
Twee-en-twintigste Zondag door het jaar

Zaterdag 8 september
Maria Geboorte (Feest)

Zondag 9 september
Drie-en-twintigste Zondag door het jaar

Vrijdag 14 september
Kruisverheffing (Feest)

Zondag 16 september
Vier-en-twintigste Zondag door het jaar

Zondag 23 september
Vijf-en-twintigste Zondag door het jaar

Zondag 30 september
Zes-en-twintigste Zondag door het jaar.

Redactie

Gregoriaans en spiritualiteit / 46

K. Kuypers

Met 'Adorna' terug het verleden in (1) / 48

G. van Osch

Tempus per annum Hebdomada XIII / 54

G. van Osch

Interview met Dominique Vellard (1) / 56

G. Maessen

L'Orgue mystique van Charles Tournemire / 61

G. Coebergh

Recent verschenen / 72

Th. Op de Coul

Ontdekkingsstocht op internet / 73

G. Steeghs

Forum / 75

Recensies /Verslagen / 78

Mededelingen / 82

